

**Վերինտեգրման հարցերով
Վրաստանի պետական նախարարի աշխատակազմ
Պետական միջգերատեսչական հանձնաժողով**

**Ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման
ազգային հայեցակարգի և գործնական պլանի կատարման
2010 թվականի հաշվետվություն**

2010 թվականի հունվար - դեկտեմբեր

Ներածություն

Վրաստանի կառավարության 2009 թվականի մայիսի 8-ի №348 կարգադրությամբ¹ հաստատվեց **„Ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայեցակարգը և 2009-2014 թթ. գործնական պլանը»**²: Այս ակտի համաձայն, **վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմին**³ հանձնարարվեց մշակել և համակարգել ազգային փոքրամասնությունների նկատմամբ քաղաքականությունը, ինչպես նաև ամեն տարվա դեկտեմբեր ամսին **Վրաստանի կառավարությանը և նախագահին առընթեր գործող խորհրդին**⁴ ներկայացնել հաշվետվություն: Այս գործընթացները համակարգված իրականացնելու նպատակով, Վրաստանի փոխվարչապետի, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի 2009 թվականի հուլիսի 3-ի №14 հրամանի⁵ հիման վրա ստեղծվեց **պետական միջգերատեսչական հանձնաժողով**⁶:

Հանձնաժողովի կազմի մեջ մտան ինչպես վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի ղեկավարությունը և պատասխանատու աշխատակիցներ, այնպես էլ համապատասխան պետական հիմնարկությունների, նախարարությունների, գերատեսչությունների և կազմակերպությունների, ինչպես նաև Թբիլիսիի Սակրեբուլոյի և ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջանների երեք երկրամասային ադմինիստրացիաների ներկայացուցիչներ.

- ❖ *Վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմ*
- ❖ *Ազգային անվտանգության խորհրդի աշխատակազմ*
- ❖ *Մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարություն*
- ❖ *Աշխատանքի, առողջության և սոցիալական պաշտպանության նախարարություն*
- ❖ *Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառույցի նախարարություն*
- ❖ *Արդարադատության նախարարություն*
- ❖ *Սպորտի և երիտասարդության գործերով նախարարություն*
- ❖ *Կրթության և գիտության նախարարություն*
- ❖ *Ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոն*
- ❖ *Քննությունների ազգային կենտրոն*
- ❖ *Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով*

¹ http://www.smr.gov.ge/uploads/file/gankarguleba%20%23348_080509.pdf

² <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/geo.pdf>

³ <http://www.smr.gov.ge/ge/home>

⁴ <http://diversity.ge/geo/resources.php?coi=0|12|13|13>

⁵ http://www.smr.gov.ge/uploads/file/brdzaneba%20%2314_03_07_09.pdf ;

http://www.smr.gov.ge/uploads/file/brdzaneba%20%237_22_03_10.pdf

⁶ <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/IAC-sia-rekvizitebi.pdf>

- ❖ *Ժողովրդական պաշտպանի աշխատակազմ*
- ❖ *Հանրային հեռարձակում*
- ❖ *«Հազարամյակի մարտահրավեր Վրաստանին» հիմնադրամ*
- ❖ *Թբիլիսիի Սակրեբուլո*
- ❖ *Քվեմո-Քարթլիի երկրամասում պետական լիազոր-նահանգապետի ադմինիստրացիա*
- ❖ *Սամցխե-Ջավախեթի երկրամասում պետական լիազոր-նահանգապետի ադմինիստրացիա*
- ❖ *Կախեթի երկրամասում պետական լիազոր-նահանգապետի ադմինիստրացիա*

Հանձնաժողովը արդյունավետ կերպով համագործակցում է Վրաստանի խորհրդարանի համապատասխան կոմիտեի հետ⁷, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ժողովրդական պաշտպանի աշխատակազմի և հանդուրժողականության կենտրոնի հետ⁸, Վրաստանի խորհրդարանի ազգային գրադարանի հետ⁹, քաղաքացիական հասարակության և միջազգային կազմակերպությունների հետ: Հանձնաժողովը սիստեմատիկաբար վարում է նիստեր տարբեր թեմատիկ օրակարգով:

«Ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայեցակարգի» նպատակների, սկզբունքների և մոտեցումների գործադրման նպատակով, Վրաստանի կառավարական հիմնարկությունների (նախարարությունների և տարբեր հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմքերի), ինչպես նաև ք. Թբիլիսիի քաղաքապետարանի և Սակրեբուլոյի, նաև երկրի այլ երեք տարածաշրջանների՝ Քվեմո Քարթլիի, Սամցխե-Ջավախեթի և Կախեթի երկրամասային ադմինիստրացիաների և այս տարածաշրջանների մունիցիպալիտետների տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից մշակվեց **2010 թվականի մանրամասն գործնական պլան**¹⁰:

Հատկանշական է, որ ներկայացված **2010 թվականին ծավալած գործունեությունն** արտացոլող համալիր հաշվետվությունը¹¹ մշակվել է պետական միջգերատեսչական հանձնաժողովի անդամների¹² և վերինտեգրման հարցերով Վրաստանի պետական նախարարի աշխատակազմի¹³ միասնական աշխատանքային խմբի ինտենսիվ գործունեության արդյունքում:

⁷ http://www.parliament.ge/index.php?sec_id=252&lang_id=GEO

⁸ <http://ombudsman.ge/index.php?page=63&lang=0>

⁹ <http://www.nplg.gov.ge/>

¹⁰ http://smr.gov.ge/ge/ethnic_monorities/history_-_տեսեք_այս_կայք-էջի_վերջին_բլոկը

¹¹ http://www.smr.gov.ge/uploads/2010_Annual_Report_ge.pdf

¹² <http://www.smr.gov.ge/uploads/file/IAC-sia-rekvizitebi.pdf>

¹³ http://smr.gov.ge/ge/ethnic_monorities/documents/doc1

Ինչպես 2010 թվականի գործնական պլանը, այնպես էլ տարեկան հաշվետվությունը կազմելիս, ինչպես նաև տարվա գործնական պլանով նախատեսված միջոցառումների կազմակերպչական և ֆինանսական ապահովմամբ, Վրաստանի իշխանությանը ակտիվորեն աջակցում էր երեք միջազգային ծրագիր.

- ✚ «Վրաստանի ազգային ինտեգրման և հանդուրժողականության ծրագիրը¹⁴» - Վրաստանի ՄԱԿ-ի ասոցիացիա (UNA Georgia¹⁵), ԱՄՆ միջազգային զարգացման գործակալություն (USAID¹⁶)
- ✚ «Դանիայի՝ Վրաստանի ծրագիր 2010-2013 դատարանային բարեփոխման, մարդու և փոքրամասնությունների իրավունքների օժանդակություն» - փոքրամասնությունների հարցերով եվրոպական կենտրոն (ECMI¹⁷), Եվրոպայի խորհուրդ (Council of Europe¹⁸), Դանիայի կառավարություն (Ministry of Foreign Affairs of Denmark¹⁹)
- ✚ «Վրաստանի ժողովրդական պաշտպանի գրասենյակի օժանդակություն²⁰» - ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիր (UNDP Georgia²¹):

¹⁴ <http://diversity.ge/geo/aboutrcg.php>

¹⁵ <http://www.una.ge/geo/>

¹⁶ <http://georgia.usaid.gov/index.php?m=2&lang=geo>

¹⁷ <http://ecmcaucasus.org/>

¹⁸ <http://www.coe.int/> ; <http://portal.coe.ge/>

¹⁹ <http://www.um.dk/en>

²⁰ http://undp.org.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=40&pr_id=73

²¹ http://undp.org.ge/index.php?sec_id=1&lang_id=GEO

Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №1: Օրենքի գերակայություն

Գերակա խնդիր 1.2: Ազգային փոքրամասնությունների համար արդարադատության համակարգի մատչելիության բարելավում

Այն բանի համար, որպեսզի ազգային փոքրամասնությունները կարողանան իրականացնել իրենց սահմանադրական իրավունքները, և պետական լեզվի չիմացությունը չդառնա արդարադատության համակարգի մատչելիությանը խոչընդոտող հանգամանք, վերինտեգրման նախարարությունը հիմնական օրենսդրական ակտերը թարգմանեց և հրատարակեց ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով՝ ադրբեջաներեն, հայերեն և ռուսերեն: Թարգմանության տպագիր տարբերակը տարածվեց փոքրամասնություններով հոծ բնակեցված տարածաշրջաններում, իսկ էլեկտրոնային տարբերակը հասանելի է վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի պաշտոնական կայք-էջում http://smr.gov.ge/ethnic_monorities/documents/national, ինչպես նաև <http://diversity.ge/geo/>, որոնք համատեղ ստեղծել են նախագահին առընթեր գործող ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման խորհուրդը և ՄԱԿ-ի ասոցիացիան:

Արդարադատության նախարարությունը, վերինտեգրման նախարարությունը և նախագահին առընթեր գործող խորհուրդը կանոնավորապես վարում են հանդիպումներ ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի հետ, որտեղ իշխանության ներկայացուցիչները պարզաբանում են օրենսդրական կարգավորումները և քննարկում են այս կամ այն տարածաշրջանին բնութագրական հիմնադրույթային հարցերը:

Բնակչության գրանցում և իրավական խորհրդատվություն.

2010 թվականին, *քաղաքացիական ռեեստրի գործակալության, «Իրավական զարգացման և խորհրդատվությունների խումբ» ոչկառավարական կազմակերպության, ՄԱԿ-ի՝ տարհանվածների գործերով գերագույն կոմիսարիատի²² (UNHCR) և Միավորված ազգերի կազմակերպության Մանկական հիմնադրամի²³ (UNICEF) փոխհամագործակցությամբ իրականացվեցին հետևյալ նախագծերը. «Վրաստանում քաղաքացիություն չունեցող անձանց պաշտպանություն և կրճատում», «Բռնի տեղաշարժված անձանց փաստաթղթավորում», «Տարհանվածների գրանցում և նատուրալիզացիա (բնականացում) նրանց սոցիալական սպասարկման*

²² <http://www.ungeorgia.ge/eng/UNHCR.php>

²³ <http://www.unicef.org/georgia/>

(սերվիսի) և պաշտպանության մատչելիությունը բարելավելու համար» և «Բնակչության գրանցում և նատուրալիզացիա նրանց սոցիալական սպասարկման և պաշտպանության մատչելիությունը բարելավելու համար»: Վերոնշյալ նախագծերի հիմնական նպատակ էր ներկայացնում Վրաստանի տարածքում բնակվող անձանց, այդ թվում ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների շրջանում, փաստաթղթեր չունեցող անձանց բացահայտումը և իրավական օգնության ցուցաբերումը:

«Տարհանվածների գրանցում և նատուրալիզացիա՝ նրանց սոցիալական սպասարկման և պաշտպանության մատչելիությունը բարելավելու համար» նախագծի նպատակ էր ներկայացնում Ախմետայի մունիցիպալիտետում բնակվող, Ռուսաստանի Դաշնությունից հարկադրաբար տեղաշարժված ազգությամբ չեչեն անձանց նատուրալիզացիան (բնականացումը): Նախագծի ընթացքում 2010 թվականին նույնականացվել է 163 բենեֆիցիար, որոնցից 41-ին տրվել է Վրաստանի քաղաքացիություն, իսկ 122 բենեֆիցիարի գործ գտնվում է վարույթում:

«Բնակչության գրանցում և բնականացում՝ նրանց սոցիալական սպասարկման և պաշտպանության մատչելիությունը բարելավելու համար» իրականացված նախագծում, որի նպատակը ներկայացնում է նաև փաստաթղթեր չունեցող բնակչության նույնականացում և իրավական օգնություն Վրաստանի տարածաշրջաններում, բացահայտվել է փաստաթուղթ չունեցող 5232 բենեֆիցիար, դրանցից 1140 ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչ անձ: Նախագծի ընթանալու ժամանակաշրջանում 317 բենեֆիցիարի ցուցաբերվեց իրավական օգնություն:

Գերակա խնդիր №1.3: Խտրական վերաբերմունքից ազգային փոքրամասնությունների արդյունավետ պաշտպանության ապահովում

Այն բանի համար, որպեսզի կատարվի խտրական վերաբերմունքից ազգային փոքրամասնությունների արդյունավետ պաշտպանության ապահովում անհրաժեշտ է, որ նրանք իրազեկված լինեն սեփական իրավունքների և ազատությունների մասին: Այս նպատակով հրատարակվեցին և տարածվեցին հետևյալ ժողովածուները.

- ✓ *«Ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների ռեզլամենտարային նորմերը միջազգային իրավունքում և Վրաստանի ազգային օրենսդրությունում» (USAID/UNAG ծրագրի ֆինանսավորմամբ),*
- ✓ *«Վրաստանի օրենսդրությունը ազգային փոքրամասնությունների մասին՝ վրացերեն, ադրբեջաներեն, հայերեն և ռուսերեն լեզուներով» (CoE/ECMI ծրագրի ֆինանսավորմամբ):*

*Հասարակությանը կողմնորոշված դատախազի ընթացակարգ*²⁴ նպատակ է հետապնդում Վրաստանի գլխավոր դատախազության²⁴ և շրջանային դատախազությունների հաշվետվության և թափանցիկության մակարդակի աճ, ինչպես նաև դատախազների կողմից, հասարակության պահանջների և հիմնախնդիրների մասին լրատվության ստացում առաջին աղբյուրից և հնարավորությունների շրջանակներում այս պահանջներին և/կամ հիմնախնդիրներին արձագանքում, դատախազի նկատմամբ, հասարակության վստահության ձեռքբերում և/կամ բարձրացում: Առանձնահատուկ ուշադրություն է հատկացվում անչափահասներին և այլ նպատակային խմբերին օրենքի գերակայության, գործող օրենսդրության և օրենսդրական նորույթների մասին լրատվություն հաղորդելուն, ինչը ապահովում է օրինահնազանդության ցուցանիշի ավելացում և հանցանքի կատարման կանխարգելում:

Ներկայումս, հասարակական դատախազության նախագծեր իրականացվում են դատախազության 15 տարածաշրջանային գրասենյակներում, այդ թվում Սամցխե-Ջավախեթի և Քվեմո Քարթլիի տարածաշրջաններում, Թբիլիսիում, Մցխեթայում, Ախալցխիում, Ջեստափոնում, Օզուրգեթում և Շուախևում: Ներկայացված նախագծերը հիմնականում ուղղված են այլընտրական միջոցներ ձեռնարկելու ճանապարհով հասարակությունում հանցագործությունների կրճատմանը, ինչպես նաև խտրական վերաբերմունքի կանխարգելմանը: Հասարակական դատախազության շրջանակներում, Վրաստանի դատախազությունը իրականացրել է բազմաթիվ նշանակալից միջոցառումներ ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում:

Գերակա խնդիր №1.4: Հանրային ծառայողների գիտակցության բարձրացում ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների և հակախտրականության օրենսդրության տեսանկյունից

- Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցյի նախարարության և Լեհաստանի տարածաշրջանային զարգացման նախարարության կազմակերպմամբ, երկրամասյին և մունիցիպալային կառուցվածքների ներկայացուցիչների համար անցկացվեց վարժանքների շարք: Հանրային աստիճանավորների որակավորման բարձրացման նպատակով, տարբեր միջազգային և ոչկառավարական կազմակերպություններ (*ECMI, GoE, UNDP, GTZ, Ռազմավարական հետազոտության կենտրոն, Ընտրական համակարգի զարգացման, ուսուցման և բարեփոխումների կենտրոն, պատանիների կրթության կենտրոն*) իրականացնում են կրթական ծրագրեր:

²⁴ http://www.justice.gov.ge/index.php?lang_id=&sec_id=106

Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №2: Կրթություն և պետական լեզու

Գերակա խնդիր №2.1: Ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար նախադպրոցական կրթության մատչելիության ապահովում

Ազգային փոքրամասնությունների լուսավորական կարիքներին կողմնորոշված նախադպրոցական ուսումնական ծրագրերի պատրաստում և փորձարկում

2009 թվականի մարտի 31-ին կրթության և գիտության նախարարի հրամանով, հաստատվեց վրաց լեզվի ծրագիրը, որի շրջանակներում 2009 թվականից նախարարությունը իրականացնում է «*Նախադպրոցական կրթության աստիճանին վրաց լեզուն սովորելու օժանդակում ոչվրացալեզու տարածաշրջաններում*» ենթածրագիրը, ենթածրագրի նպատակն է ոչվրացալեզու տարածաշրջաններում վրաց լեզվի իմացության մակարդակի բարձրացում՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաների համար որակյալ կրթական ծրագիր մատուցելու ճանապարհով:

*Կրթության և գիտության նախարարության*²⁵ ազգային փոքրամասնությունների լուսավորական կարիքներին կողմնորոշված նախադպրոցական ուսումնական ծրագրի շրջանակներում փորձագետների խումբը (որը կազմվում է վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի փորձագետներից, նախադպրոցական կրթության փորձագետից և պատկերազարդողից) մշակեց դասագրքի կառուցվածքը և առաջին մասը: Դասագրքի երկրորդ մասի ավարտումը և փորձարկումը պլանավորված է 2011 թվականին և այն իրականացնելու է *ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոնը*²⁶:

Քվեմո Քարթլիի և Մամգիսե Ջավախեթի վեց մունիցիպալիտետում (Դմանխիսի, Բոլնիսի, Մառնեուլի, Ախալցխիսե, Ախալքալաքի, Նինոծմինդա) ընտրվեցին դպրոցներ, որտեղ նախադպրոցական կրթության կենտրոնի ստեղծման համար սենյակները սարքավորվեցին համապատասխան գույքով և ուսումնադաստիարակչական նյութերով: Նախագծի իրականացման գործում *ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոնին օգնություն է ցուցաբերում ՄԱԿ-ի Մանկական հիմնադրամը*²⁷:

²⁵ <http://mes.gov.ge/>

²⁶ <http://www.ncac.ge/> ; <http://ganatleba.org/>

²⁷ <http://www.unicef.org/georgia/> ; <http://www.ungeorgia.ge/geo/UNICEF.php>

Գերակա խնդիր №2.2: Օժանդակություն ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների միջնակարգ կրթություն ստանալուն

1. Դասագրքերի թարգմանություն ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով

Ոչվրացալեզու դպրոցների համար շարունակվում է *ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոնի կողմից* գրիֆ տրված դասագրքերի թարգմանությունը հայերեն, ադրբեջաներեն և ռուսերեն լեզուներով, թարգմանվել են դասագրքեր I, II, III, VII, VIII, IX, XI, XII դասարանների համար: 2011-2012 ուսումնական տարվա համար ռուսերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով թարգմանվում են 4-րդ և 10-րդ դասարանների հետևյալ դասագրքերը բնագիտությունից (Բնություն, Կենսաբանություն, Ֆիզիկա) և արվեստաբանական առարկաներից և մաթեմատիկայից, թարգմանությունն ավարտվեց 2011 թվականի հունվարին: Այդպիսով, դասագրքերի էջկապման (գրքի շարվածքը երեսների բաժանման) և հրատարակման համար մնում է մոտավորապես 8 ամիս:

2009-2010 ակադեմիական տարում *«Ոչվրացալեզու սեկտորների աշակերտների դասագրքերի մատչելիության բարելավման ենթաձրագրի»* շրջանակներում, Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարությունը հոգաց պատմության և աշխարհագրության երկլեզու դասագրքի անվճար բաժանումը VII, VIII, X, XI, XII դասարանների աշակերտներին, ինչպես նաև *«Վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի դասագիրքը»* անվճար բաժանվեց բոլոր ոչվրացալեզու դպրոցների I-IV դասարանների սովորողներին: Այս ենթաձրագրի բյուջեն կազմում էր 639,210 լարի, դրանում ընդգրկված աշակերտների թիվը 35,874 է, իսկ դասագրքերի թվաքանակը՝ 75,895 միավոր:

2. Մուլտիլինգվային (բազմալեզու) ուսուցման քաղաքականության կատարելագործում, փորձարկում և արմատավորում

2010 թվականին կրթության և գիտության նախարարի հրամանով հաստատվեց *«Մուլտիլինգվային ուսուցման օժանդակության ծրագիրը»*²⁸: Ծրագրի շրջանակներում մշակվեցին և հաստատվեցին մուլտիլինգվային կրթության ծրագրերի դրույթը, գրանցման մեխանիզմները և միասնականացված ապրիկացիոն ձևը: Դրույթին համապատասխան, Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարի հրամանով ստեղծվեց և հաստատվեց *մուլտիլինգվային կրթության խորհուրդ*, որի աշխատանքին

²⁸ <http://mes.gov.ge/content.php?t=srch&search=Մուլտիլինգվային&id=547&lang=geo> ;
<http://mes.gov.ge/content.php?t=srch&search=Մուլտիլինգվային&id=1213&lang=geo>

ընդգրկված է *ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոնը*: Նշված խորհրդի կողմից ապահովվեց հանրակրթական հաստատությունների կողմից ներմուծված մուլտիլինգվային կրթության ծրագրերի քննարկումը և հաստատումը:

2010 թվականին դպրոցների աջակցության նպատակով Թբիլիսիում, Մառնեուլիում և Ախալքալաքում անցկացվեց մուլտիլինգվային կրթության մասին երեք տարածաշրջանային սեմինար (180 մասնակից), պատրաստվեց և հրատարակվեց մուլտիլինգվային կրթության մեթոդաբանական ֆիլմի՝ «Սովորում ենք մի քանի լեզուներով» աուդիո-տեսա տարբերակը, որը թարգմանվեց ադրբեջաներեն, հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն և ուկրաիներեն լեզուներով:

Մուլտիլինգվային ուսուցման օժանդակության ծրագրի շրջանակներում և փոքրամասնությունների հարցերով ԵԱՀԿ-ի գերագույն կոմիսարի աջակցությամբ, ուսուցիչների և մարզիչների համար ստեղծվեցին մուլտիլինգվային ուսուցման մեթոդոլոգիական ռեսուրսներ (ուսուցիչների մուլտիլինգվային ուսուցման ուղեցույց և մուլտիլինգվային կրթության վարժանքների մոդուլ) և դրանց հրատարակումը պլանավորվում է եկող տարի:

Հաշվետու ժամանակաշրջանում սկսվեց 40 պիլոտային դպրոցի գրանցումը, ստեղծվել է խորհուրդ, որը կատարում է դպրոցների կողմից ներկայացված ապիկացիաների քննարկում և հաստատում:

Մուլտիլինգվային ծրագրի շրջանակներում նշանակալից միջոցառում էր նախարարության կողմից 40 պիլոտային (փորձարկու) դպրոցների նպատակային սուբսիդներ (դրամական նպաստներ) տալը (որը ծախսվեց ծրագրում ընդգրկված ուսուցիչների աշխատավարձի հավելմանը): Նույնպես նախարարության կողմից ծրագրի արդյունավետ արմատավորման նպատակով, 40 պիլոտային դպրոցների տարբեր առարկայական խմբեր ապահովվեցին դիտողական նյութերով:

Վրաստանի ՄԱԿ-ի ասոցիացիայի աջակցությամբ, USAID-ի ծրագրի շրջանակներում, *մուլտիլինգվային կրթության ծրագրի* շրջանակներում ընտրված պիլոտային դպրոցներին (40 դպրոց) փոխանցվեցին օժանդակ նյութեր՝ հեռուստացույցեր, DVD-հարմարանքներ և վրացական գեղարվեստական և անիմացիոն ֆիլմերի հավաքածուներ:

3. Ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով կրթություն ստանալու ապահովում

Վրաստանի տարածքում գործող հանրային դպրոցների ընդհանուր թվաքանակից (ընդհանուր առմամբ 2,131 հանրային դպրոց) 350 պատկանում է ազգային փոքրամասնությունների դպրոցներին. 89 ադրբեջանական, 12 ռուսական, 116 հայկական և 133 խառը (երկու կամ ավելի լեզվական սեկտորով): Նշված դպրոցներից 40 դպրոց ընդգրկված է Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության մուլտիլինգվային կրթական ծրագրում:

2010 թվականի ազգային ուսումնական օլիմպիադան անցկացվեց հայերեն, ադրբեջաներեն և ռուսերեն: Երրորդ փուլի հիման վրա բացահայտվեցին հաղթանակած աշակերտները, այդ թվում ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչներ:

2010 թվականին կրթության և գիտության նախարարության «Փոքրամասնությունների լեզվի պաշտպանության ենթաձրագրի» շրջանակներում ապահովվեց 11-րդ հանրային դպրոցի բազայի վրա գործող օսական կիրակնօրյա դպրոցի ֆինանսավորումը: Օսական կիրակնօրյա դպրոցում աշակերտները հնարավորություն ունեն սովորելու օսական լեզուն, մշակույթը, պատմությունը, բանահյուսությունը, կովկասյան պարեր և երգեր:

Գերակա խնդիր №2.3: Ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների համար բարձրագույն կրթության մատչելիության բարելավում

Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում նախապատրաստական-ինտեգրման դասընթացի արմատավորում

- 2010-2011 ուսումնական տարում սկսվեց 2009 թվականի նոյեմբերին բարձրագույն կրթության օրենքում մտցված այն փոփոխությունների գործնական իրականացումը, ինչը ազգային փոքրամասնությունների դիմորդներին պետական ուսումնական հաստատություններ հանձնելու համար նախատեսում է քվոտների համակարգի կիրառում: Պետական բարձրագույն ուսումնարանները պարտավոր են ընդունելության տեղերի ընդհանուր թվաքանակի 5-5% հատկացնել ադրբեջանալեզու և հայալեզու ուսանողների համար: Համանման մոտեցումը աբխազ և օս ուսանողների վրա (1-1%) կտարածվի 2012-2013 ուսումնական տարվանից: Դիմորդները, որոնցից կպահանջվի միակ քննության՝ ընդհանուր ունակությունների թեստի հանձնում մայրենի լեզուներով, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում կհաշվարկվեն վրաց լեզվի նախապատրաստության ինտենսիվ կուրսում: Օրենսդրությամբ երաշխավորված արտոնյալ քաղաքականության

համաձայն, մեկ քննության հանձնումը տարածվում է միայն ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների վրա, մյուս դիմորդները բարձրագույն ուսումնարանների 2010 թվականի ընդունելության մրցույթում քննություն հանձնեցին չորս առարկաներից: Լեզվի մեկամյա նախապատրաստական դասընթաց անցնելուց և 60 վարկ հավաքելուց հետո, ուսանողները ուսումը շարունակում են իրենց կողմից ընտրված կրթական ծրագրով:

- 2010 թվականի միասնական ազգային քննություններում, ընդհանուր ունակությունների ադրբեջանալեզու և հայալեզու թեստերի արդյունքների հիման վրա, Վրաստանի լիազորագրված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում ուսումը շարունակելու իրավունք ձեռք բերեց.
 - ընդհանուր ունակությունների ադրբեջանալեզու թեստի հիման վրա՝ 178 դիմորդ,
 - ընդհանուր ունակությունների հայալեզու թեստի հիման վրա՝ 123 դիմորդ:

2010 թվականի միասնական ազգային քննություններից միայն ընդհանուր ունակությունները ադրբեջանալեզու և հայալեզու թեստերի արդյունքների հիման վրա պետական ուսումնական դրամաշնորհով ֆինանսավորվեց.

- ընդհանուր ունակությունների ադրբեջանալեզու թեստի հիման վրա՝ 101 դիմորդ,
 - ընդհանուր ունակությունների հայալեզու թեստի հիման վրա՝ 112 դիմորդ:
- 2010 թվականի միասնական ազգային քննությունների նախապատրաստական ժողովածուն հրատարակվեց ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով, մասնավորապես՝
 - ա) ընտրովի առարկաներից՝ ռուսերեն,
 - բ) ընդհանուր ունակություններից՝ ռուսերեն, ադրբեջաներեն և հայերեն:
 - Հուլիսի 7-8-ին անցկացվեցին ընդհանուր մագիստրային քննություններ վրացերեն և ռուսերեն լեզուներով: Նույնպես հրատարակվեց 2010 թվականի ընդհանուր մագիստրային քննությունների նախապատրաստական ժողովածու՝ ռուսերեն:
 - Փետրվարի 24-ին, *վերին տեղուման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի կազմակերպմամբ, քննությունների ազգային*

*კენსტონი*²⁹ ներկայացուցի հետ միասին պլանավորվեց հանդիպում. այն նախապատրաստվեց և հաջողությամբ անցկացվեց Քվեմո Քարթլիի ք. Մառնեուլիի մշակույթի տանը, ադրբեջանալեզու և հայալեզու դպրոցների ավարտական դասարանների աշակերտների հետ: Կախերթի երկրամասային ադմինիստրացիայի ներկայացուցիչների օգնությամբ հանդիպմանը մասնակցեցին նաև Կախերթի տարածաշրջանի Իորմուղանլո և Լամբալո գյուղերի ադրբեջանական հանրային դպրոցների սովորողները: *Քննությունների ազգային կենտրոնի* ներկայացուցիչը ապագա դիմորդներին ծանոթացրեց կրթության օրենքում մտցված փոփոխությունների հետ: Ապագա դիմորդներին պարզաբանվեցին հայց մտցնելու անհրաժեշտ ընթացակարգերը:

- *Կախերթի տարածաշրջանում, Թելավի պետական համալսարանում* գործում են վրաց լեզվի ուսուցման դասընթացներ ոչվրացի դիմորդների և երիտասարդության համար:

Գերակա խնդիր №2.4: Պետական լեզվի ուսուցման օժանդակություն

1. Ոչվրացալեզու դպրոցներում վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի, ծրագրի արմատավորում

Նոր ազգային ուսումնական պլանի շրջանակներում ավարտվեց *վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի առարկայական ծրագրի*³⁰ մշակումը: Նշված փաստաթուղթը քննարկման ներկայացվեց հոծ բնակեցված տարածաշրջանների (հունիսի 30-ին՝ Ախալցխեում, Մամցխե-Ջավախերթի բոլոր վեց մունիցիպալիտետների մանկավարժներին, իսկ հուլիսի 1-ին՝ Ռուսթավում, Քվեմո Քարթլիի տարածաշրջանի) ոչվրացալեզու ուսուցիչներին:

2010-2011 ուսումնական տարում ոչվրացալեզու դպրոցների չորրորդ դասարանում արմատավորվեց վրաց լեզվի ուսուցում թարմացված ազգային ուսումնական պլանի առարկայական ծրագրի համաձայն:

Ոչվրացալեզու դպրոցների և սեկտորի 4-րդ դասարանի աշակերտների համար մշակվեց և հրատարակվեց վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի դասագիրքը:

Պետական լեզվի ուսուցման որակի բարելավման նպատակով, վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի 340 ուսուցիչների անցկացվեց լեզվի տիրապետման մակարդակի ստուգման թեստ: Թեստավորումն անցկացվեց ողջ Վրաստանի

²⁹ <http://www.naec.ge/>

³⁰ http://www.tpdс.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=103

მასუზთაფრძლ რნჟჰანორ ათმამრ 7 კენსორნონომ (Ախაլგჰჰსე, Ախაլքაլაქჰ, Նჰინძომჰინჟა, Մათნեուլჰ, Գարդაբանჰ, Ծալკა և Թբჰიլჰսჰ):

Փոխհամաձայնության մեմորանդումի հիման վրա, *ազգային ուսումնական պլանների և գնահատման կենտրոնը*³¹ *ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ազգային կենտրոնը*³² հետ համատեղ սկսեց ուսուցիչների վաուչերային ծրագրի իրականացումը վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի ուսուցիչների համար: Պատրաստվեցին լեզվի ուսուցման գործնական դասընթացներին համապատասխան վարժանք-ծրագրեր ոչվրացալեզու ուսուցիչների համար և ընտրվեցին վարժանքներ իրականացնող կազմակերպությունները, որոնց համար տեղական և արտասահմանյան կոնսուլտանտների կողմից անցկացվեցին պատշաձ վարժանքներ:

2. Դեռահասների և չափահասների պետական լեզու սովորելուն օժանդակության ծրագրեր (Չափահասների կրթության կենտրոններ)³³

Ախալքալաքում և Նինոծմինդայում 2007 թվականից գործում են չափահասների կրթության կենտրոններ՝ «Լեզվի տներ» ուսուցիչների, հանրային աստիճանավորների, զինվորականների, բժշկական և սոցիալական աշխատողների, փոքր բիզնեսում ընդգրկված մարդկանց և այլ սոցիալական խմբերի համար: «Վրաց լեզվի ծրագրի» շրջանակներում 2009 թվականին վրաց լեզվի կենտրոններ ստեղծվեցին նաև Քվեմո Քարթլիի տարածաշրջանում (Դմանխում և Բոլնխում):

2011 թվականին Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարությունը հատկացնում է գումարներ Նինոծմինդայում և Ախալքալաքում «Լեզվի տների» ֆինանսավորման համար: Դրա հետ միասին գումարներ հատկացվեցին նաև Դմանխի և Բոլնխի վրաց լեզվի կենտրոններին (30.000 լարի՝ յուրաքանչյուր կենտրոնի համար, ինչը 2009 թվականի բյուջեի համեմատությամբ կրկնակի անգամ ավելի է): Առ այսօր յուրաքանչյուր կենտրոն ունի աշակերտների 6 խումբ (վերը նշված կենտրոնների ֆինանսավորմանը հատկացված գումարը կազմում է 120.000 լարի):

3. Ծրագիր. «Որակյալ վրաց լեզվի մասնագետներ ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջանների դպրոցներում»

Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ազգային կենտրոնն իրականացնում է «Որակյալ վրաց լեզվի մասնագետներ ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջանների դպրոցներում»³⁴

³¹ <http://www.ncac.ge/>

³² <http://www.tpdс.ge/>

³³ <http://mes.gov.ge/content.php?id=547&lang=geo>

³⁴ http://www.tpdс.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=103

պետական ծրագիրը, ինչը նախատեսում է վրաց լեզվի և գրականության որակյալ ուսուցիչների գործուղում Մամցխե-Ջավախեթի, Քվեմո Քարթլիի և Կախեթի ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված գյուղերի այն ոչվրացալեզու դպրոցները, որտեղ առանձնապես սուր է դրված վրաց լեզվի իմացության և ուսուցման հարցը. վրաց լեզվի և գրականության ուսուցիչների մոտավորապես 30% իրենք չեն տիրապետում հաղորդակցական վրացերենին:

2009-2010 թվականներին, նախարարության կողմից անցկացված բաց մրցույթին մասնակցեց շուրջ 800 անձնավորություն, դրանցից հաջողությամբ թեստավորում և հարցազրույց անցավ միայն 64 ուսուցիչ: Նորընտիր մարզիչ-ուսուցիչները ժամային վարձատրությունից բացի, պետական ծրագրից ստանում են աշխատավարձ 1.000 լարիի չափով (եռակի անգամ ավելի, քան ուսուցչի միջին աշխատավարձն է): Նրանք անցնում են պարտադիր վարժանքներ հետևյալ դիսցիպլիններից. «Վրացերենի, որպես երկրորդ լեզվի ուսուցման մեթոդիկա», «Ազգային և կրոնական հանդուրժողականություն» և ադրբեջանական կամ հայոց լեզու սովորելու արագացված դասընթաց և միայն դրանից հետո բաշխվում են Մամցխե-Ջավախեթի, Քվեմո Քարթլիի և Կախեթի ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված գյուղերում: Մրանից ելնելով, նոր ժամանած մարզիչ-ուսուցչից պահանջվում է տեղական լեզվի գոնե տարրական մակարդակի իմացություն: Ծրագրին մասնակցող ուսուցիչները դպրոցներում վրաց լեզվի և գրականության դասավանդմանը զուգահեռաբար, անց են կացնում վարժանքներ ուսուցիչների համար, կազմակերպում են տարբեր միջոցառումներ, որոնց նպատակը համայնքում վրաց լեզվի ուսուցման մոտիվացման բարձրացումն է և պետական ծրագրում ընդգրկվածության ավելացումը: Մարզիչ-ուսուցչի եռամսյակային հաշվետվությունից պարզվում է, որ 2010 թվականին ծրագրում ընդգրկված էր մինչև 6.000 աշակերտ և վարժանք անցկացվեց 500 տեղական ուսուցչի:

Ուսումնական գործընթացը արդյունավետ վարելու համար *ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ազգային կենտրոնը* նախագծում ընդգրկված դպրոցներին հանձնեց անհրաժեշտ գույք, աուդիո-տեսա սարքավորանք, ուսումնական դիտողական նյութ և գրասենյակային իրեր:

2010 թվականին ծրագրին ընդգրկված բոլոր դպրոցներում պլանավորվեց և իրականացվեց «*Մամառային դպրոցի*» *նախագիծը*: Ուսուցիչները նախապես ձևավորեցին աշակերտական խմբեր և հուլիս ամսին ազատ ռեժիմով (խաղի, էքսկուրսիաների, միջոցառումներ անցկացնելու ճանապարհով) շարունակեցին վրաց լեզվի դասավանդումը: 2011-2014 թվականներին պլանավորված է ամառային դպրոցների մասշտաբների ընդլայնում և ավելի շատ աշակերտների և ուսուցիչների ընդգրկում արտագնա ճամբարների նախագծերում: Նշված ծրագիրը իրականացվում է հետևյալ

մունիցիպալիտետներում. Ախալքալաքի, Նինոծմինդա, Ծակա, Բոլնիսի, Դմանիսի, Գարդաբանի, Մառնեուլի, Սագարեջո և դրա բյուջեն 2010 թվականին կազմում էր 773,000 լարի:

2010-2014 թվականներին պլանավորված է ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում արհեստավարժ վրաց լեզվի և գրականության ուսուցիչների թվաքանակի աճ և ավելի շատ գյուղերի ընդգրկում նշված պետական ծրագրում:

4. *Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման ազգային կենտրոնը «Քաղաքացիական ինտեգրման և ազգամիջյան հարաբերությունների կենտրոն» ոչկառավարական կազմակերպության հետ համատեղ թարգմանեց և Քվեմո Քարթլիում և Սամցխե-Չավախեթիում բաժանեց «Ուսուցման և զարգացման տեսություններ» և «Ուսուցում և գնահատում» հրապարակումների 1,290 օրինակ: Նշված հրապարակումները³⁵ ներկայացնում են ուսուցիչների օժանդակ ձեռնարկներ, որոնց նպատակն է օգնել ուսուցիչներին սերտիֆիկացիոն (արտոնագրման) քննություններին նախապատրաստության և մանկավարժական պրակտիկայի բարելավման գործում:*

5. *Կախեթի տարածաշրջանում, Թելավի պետական համալսարանի վրաց լեզվի և գրականության ամբիոնի բազայի վրա անցկացվեց մի քանի հատուկ վարժանք վրաց լեզվի ուսուցման մեթոդիկայի հարցերով Թելավի և Կախեթի այլ մունիցիպալիտետների հանրային դպրոցների ուսուցիչների համար:*

Գերակա խնդիր №2. 5: Կրթության ոլորտում հանրային բանավեճերի և քաղաքացիական ինտեգրման օժանդակում

Կախեթի տարածաշրջանում, Թելավի պետական համալսարանում³⁶, բացվեց կովկասյան հիմնախնդիրների հետազոտման կենտրոն, որի աշխատակիցները աշխատում են Կախեթի երկրամասում ազգային և էթնիկական փոքրամասնությունների (ինչպիսիք են քիստեր, ուդիներ, ադրբեջանցիներ, ռուսներ, օսեր, ավարիացիներ, գնչուներ և այլն) հիմնախնդիրների վրա: Կենտրոնի արդեն անցկացրած միջոցառումներին ակտիվորեն մասնակցում են երկրամասային ադմինիստրացիայի, մունիցիպալիտետների վարչությունների, երկրամասի իրավապահ, ոչկառավարական և այլ կառույցների աշխատակիցներ:

³⁵ http://www.tpdg.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid=63

³⁶ <http://tesau.edu.ge/>

Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №3.
Լրատվամիջոցներ և լրատվության մատչելիություն

Գերակա խնդիր №3.1: Ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում ազգային հաղորդման մատչելիության ապահովում

Հանրային հեռարձակումը³⁷ ազգային ալիքներից (I և II) բացի, փոքրամասնությունների լեզուներով պատրաստված ծրագրերը տարածում է նաև տարածաշրջանային հեռուստաընկերությունների եթերով:

«Մոամբեն» աբխազերեն հաղորդվում է «*Երկրորդ ալիքի*» եթերում, ամեն օր ժամը 23.00 –ին և առավոտյան ժամը 07.00-ին: Կրկնվում է «*Առաջին ալիքի*»³⁸ եթերով: Նույնպես ամեն օր հաղորդվում է «*Օդիշի*» (*Չուգդիդի*) հեռուստաընկերության կողմից: Ազդանշանը տարածվում է միայն Աբխազիայի Գալիի շրջանում: Մնացած այլ տարածաշրջաններում «Մոամբեն» աբխազերեն դիտում են նրանք, ովքեր ունեն արբանյակային ազդանշանը ընդունելու ալեհավաքներ:

«Մոամբեն» օսերեն հաղորդվում է «*Երկրորդ ալիքի*» եթերում, ամեն օր, ժամը 23.00 –ին և առավոտյան ժամը 07.00-ին: Կրկնվում է «*Առաջին ալիքի*» եթերով: Նույնպես ամեն օր հաղորդվում է «*Թրիալեթի*» (*Գորի*) հեռուստաընկերության կողմից: Ազդանշանը տարածվում է ողջ Յիսինվալի տարածաշրջանի վրա Ախալգորիի շրջանից բացի:

«Մոամբեն» հայերեն հաղորդվում է «*Երկրորդ ալիքի*» եթերում, ամեն օր ժամը 23.00 –ին և առավոտյան ժամը 07.00-ին: Կրկնվում է «*Առաջին ալիքի*» եթերով: Նույնպես ամեն օր հաղորդվում է *ATB 12* (*Ախալքալաքի*) հեռուստաընկերության կողմից: Սեփական նախաձեռնությամբ «Ազգային Մոամբենին» եթեր է տրամադրում «*Փարվանա*» (*Նինոծմինդա*) հեռուստաընկերությունը:

«Մոամբեն» ադրբեջաներեն հաղորդվում է «*Երկրորդ ալիքի*» եթերում, ամեն օր ժամը 23.00 –ին և առավոտյան ժամը 07.00-ին: Կրկնվում է «*Առաջին ալիքի*» եթերով: Նույնպես ամեն օր հաղորդվում է «*Մառնեուլի*» (*Մառնեուլի*) հեռուստաընկերության կողմից:

Գերակա խնդիր №3.2: Ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով հաղորդումների ծրագրերի մատչելիության ապահովում

Հանրային հեռարձակման կողմից ազգային և էթնիկական

³⁷ <http://www.gpb.ge/Default.aspx?LangID=1>

³⁸ <http://www.1tv.ge/Default.aspx?LangID=1>

փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում անցկացված սոցիոլոգիական հետազոտությունները հաստատեցին, որ ցերեկվա ժամերին շաբաթական մեկ անգամ, իրենց մայրենի լեզուներով հաղորդումները չէին առաջացնում հեռուստադիտողի առանձնահատուկ հետաքրքրությունը, դրա պատճառ անվանվեց հաղորդումների ոչդիտումնային ժամանակը (14:30 ժամ.), ինչպես նաև դրանց ոչինտենսիվ պարբերականությունը (շաբաթական մեկ անգամ): Այն բանի հաշվառումով, որ ցերեկվա ժամերին արխազական, օսական, հայկական և ադրբեջանական լեզուներով հաղորդումների պոտենցիալ հեռուստադիտողի մեծամասնությունը ազատ չէ հաղորդում դիտելու համար, ներկայացված հեռուստատեսային արտադրանքը չէր հասնում ցանկալի արդյունքի: Այդ կապակցությամբ *հանրային հեռարձակումը* 2010 թվականի մարտի 1-ից իրականացրեց բարեփոխում հաղորդման ծավալի և արդյունավետության ավելացման նպատակով, սկսվեց նոր լուրերի տարածում տարբեր լեզուներով այն տարածաշրջանային հեռուստատեսությունների միջոցով, որոնք ծածկում են ազգությամբ արխազ, օս, ադրբեջանցի և հայ քաղաքացիներով հոծ բնակեցված երկրի անկյունները:

Խմբագրությունների կողմից պատրաստվում է օրվա նորությունների ամբողջական տեղեկատվական լրահավաք (տևողությունը՝ 40 րոպե), չորս լեզուներով՝ հայերեն, ադրբեջաներեն, արխազերեն և օսերեն: Այս լրատվական բլոկը ամեն օր հաղորդվում է նաև տարածաշրջանային հեռուստալիքներին Ախալքալաքում, Մառնեուլիում, Գորիում և Զուգդիդում, միևնույն ժամանակ գործընկեր տարածաշրջանային հեռուստալիքներն իրավունք ունեն լրացուցիչ կրկնել հաղորդումները առավոտյան և երեկոյան ժամերին: Բացի դրանից, տարածաշրջանային հեռուստարձևությունները նույնպես ունեն տեղական խմբագրությունների պատրաստած սյուժեները հեռարձակմանը առաջարկելու հնարավորություն: 2010 թվականի մարտի 1-ից սկսված *«Ազգային Մոսմբե»-ի* տարբեր լեզուներով ամենօրյա հեռարձակումը առաջացրեց նպատակային լսարանի մեծ հետաքրքրությունը: Այսօր ազգային փոքրամասնությունների խմբագրություններն ունեն հնարավորություն իրենք պատրաստեն ռեպորտաժներ իրենց հետաքրքրող թեմաներով: Ներկայումս հանրային հեռարձակման ռադիոէթերում հաղորդվում է *«Ազգային Մոսմբե»-ի* նոր լուրերի լրահավաքի աուդիոտարբերակը: Արխազերեն, օսերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով լրատվական թողարկումներին ավելացան նաև ռադիոծրագրեր քրդական լեզվով: Փոքրամասնությունների լեզուներով ռադիո հաղորդումները ընթանում են նաև *«Առաջին ռադիոյի»* էթերով:

2010 թվականի նոյեմբերի 18-19-ին կայացավ *հանրային հեռարձակման ազգային փոքրամասնությունների խմբագրությունների* և

տարածաշրջանային հեռուստաընկերությունների արտակարգ հանդիպում: Այս երկօրյա աշխատանքային հանդիպմանը, թեմատիկ զեկուցումների հետ միասին կայացավ բանավեճ հետևյալ թեմատիկայով՝ որքանով դիտելի են տեղական հեռուստատեսության հաղորդումները, քանի հեռուստադիտող ունեն տարածաշրջանային հեռուստատեսությունները ընդհանուր առմամբ և դրանց շրջանում քանիսն է ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչ, ինչ տեխնիկական բազա ունեն:

2010 թվականի հունվարի 25-ին եթեր դուրս եկավ „ПИК“³⁹ նոր ռուսալեզու հեռուստաալիքը, որը հեռարձակվում է սատելիտային կապի միջոցով: Այս ալիքի հիմնական թիրախային լսարանը ներկայացնում են կովկասյան ժողովուրդները, որոնք ամենօրյա լրատվական թողարկումներից կստանան օբյեկտիվ տեղեկություններ, հեռուստաալիքի եթերով արդեն թողարկվում են ժամանակակից փաստագրական ֆիլմեր, բանավեճային «թոք-շոուներ» և հեռուստա-ամսագրեր, հետաքրքիր զրույցներ պատմության և արվեստի թեմաներով:

Գերակա խնդիր №3.3: Հաղորդումների ծրագրերում ազգային փոքրամասնությունների լուսաբանության և մասնակցության ապահովում

Փետրվարի 24-ին ժողովրդական պաշտպանը և ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհուրդը հանդիպեցին հանրային հեռարձակման գլխավոր տնօրենի հետ. հանդիպմանը քննարկվեց ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով հաղորդման նոր նախագիծը:

- Թոք-շոու «Մեր բակը»⁴⁰

«Մեր բակը» թոք-շոուի նպատակային լսարանը միայն ազգային փոքրամասնություններով չի սահմանափակվում: Հաղորդումը եթեր է դուրս գալիս վրացերեն և նրա նպատակն է լայն լսարանին հաղորդել լրատվություն Վրաստանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի, ավանդույթների և նրանց այսօրվա կենցաղի մասին:

- Հեռուստակամուրջ «Թբիլիսի-Բաքու»⁴¹

³⁹ <http://pik.tv/ru>

⁴⁰ <http://www.1tv.ge/Show-Home.aspx?LangID=1&Location=14>

⁴¹ <http://www.1tv.ge/Show-Home.aspx?LangID=1&Location=114>

Հանրային հեռարձակումը պարբերաբար կազմակերպում է հեռուստակամուրջներ Թբիլիսիի և Բաքվի միջև, ինչը նպատակամղված է երկու երկրների միջև հարաբերությունների հետագա խորացմանը: Ապրիլի 29-ին Վրաստանի և Ադրբեջանի հանրային հեռարձակումների կողմից կազմակերպվեց հեռուստակամուրջ: Ձրույցը վերաբերեց երկու երկրների համագործակցությանը ոչկառավարական սեկտորում: Այս հեռուստակամուրջը մեծ հետաքրքրություն առաջացրեց երկու երկրների հեռարձակումների մոտ, այս հետաքրքրությունների հաշվառումով նախագծին տրվեց սիստեմատիկ բնույթ: Նոյեմբեր-դեկտեմբերին անցկացվեց ևս երկու հեռուստակամուրջ՝ «*Հարևանները ավելի լավ պետք է ճանաչեն միմյանց*» և «*Երկու երկրների տնտեսական համագործակցություն*» թեմաներով:

Գերակա խնդիր №3.4: Ազգային փոքրամասնությունների լեզուներով էլեկտրոնային և տպագիր լրատվամիջոցների օժանդակում

*Մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարության*⁴² աջակցությամբ լույս տեսան «Վրաստան» և «Գյուրջիստան» թերթերի համարներ: Հայալեզու և ադրբեջանալեզու թերթերի հրատարակումը նպաստում է Վրաստանում բնակվող ադրբեջանցիների և հայերի իրազեկվածության բարձրացմանը և նրանց ինտեգրմանը վրաց մշակութային տարածքին: Յուրաքանչյուր թերթի հրատարակության համար նախարարությունն իր բյուջեից հատկացրեց 15,000 լարի, դրա հետ միասին Վրաստանի նախագահի կարգադրությամբ, «Վրաստան» և «Գյուրջիստան» թերթերի գործունեությունը ֆինանսավորելու նպատակով, Վրաստանի նախագահի պահուստային հիմնադրամից լրացուցիչ հատկացվեց 60,000 լարի, նշված գումարը հավասարաչափ բաժանվեց այս երկու թերթերին աջակցության համար: Նշված հայալեզու և ադրբեջանալեզու պարբերական հրատարակությունները 2010 թվականին համապատասխանաբար, ֆինանսավորվեցին նախարարության կողմից, յուրաքանչյուրին՝ 45,000 լարիի չափով:

Գերակա խնդիր №3.5: Լրատվամիջոցներում հանդուրժողականության և մշակութային պլուրալիզմի արմատավորման օժանդակում

- «Մեր բակը» հաղորդումը եթերում է ամեն կիրակի օր: Ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի կողմից, «Մեր բակը» հաղորդումը պարզևատրվեց որպես «2010 թվականի լավագույն հանդուրժողական հաղորդում»: Հանրային հեռարձակման եթեր հաղորդումն առաջին անգամ դուրս եկավ 2007

⁴² <http://www.mcs.gov.ge/>

թվականի հունիսի 2-ին: Դրանից հետո 2010 թվականի հուլիսը ներառյալ ընդհանուր առմամբ պատրաստվել է 88 հաղորդում: Անմիջականորեն 2009 (դեկտեմբեր)-2010 (դեկտեմբեր) թվականների հեռուստատեսային սեզոնում էթեր դուրս եկավ 32 հաղորդում, միայն դեկտրների համար 2010 թվականին ծախսվել է 33,120 լարի (Ֆինանսավորվել է *USAID/UNAG ծրագրի շրջանակներում*): *Լուսաբանվել է բազմաթիվ հետաքրքիր թեմա՝ Կովկասյան տուն, ճանապարհների վերականգնման ծրագիր, ֆոտոարվեստ, մասնագիտական կրթության նոր ծրագիր: Եթեր դուրս եկավ նաև հաղորդում, որը նվիրվեց Յիսինվալի և Սուխումի թատրոնների գործունեությանը:*

- *Հանրային հեռարձակման քրդական խմբագրության նախաձեռնությամբ ստեղծվեց կայք-էջ www.kurd.ge, որը ինտեռնետ – սպառողներին հաղորդում է լրատվություն քուրդ փոքրամասնության ավանդույթների, մշակույթի և ժամանակակից կենցաղի մասին:*
- *Վրաստանի նախագահին առնթեր գործող ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման խորհրդի և Վրաստանի ՄԱԿ-ի ասոցիացիայի կողմից ստեղծվեց և պարբերաբար նորացվում է հատուկ էլեկտրոնային տվյալների բազան: Տվյալների բազան սպառողներին առաջարկում է լրատվություն Վրաստանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների պատմության և մշակույթի մասին:*

Հանրային հեռարձակման կողմից փոքրամասնությունների ծրագրերի համար 2010 թվականին ամբողջությամբ ծախսվել է 463,213 լարի:

**Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №4:
Քաղաքական ինտեգրում և քաղաքացիական մասնակցություն**

Գերակա խնդիր №4.1: Ազգային փոքրամասնությունների հավասար ընտրական իրավունքի ապահովում

Վրաստանի Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովում (ԿՀՀ)⁴³ ստեղծվեց խոցելի կարգավիճակի ընտրողներին աջակցության աշխատանքային խումբ: Խմբի կազմի մեջ մտնում էին հանձնաժողովի անդամներ, ադմինիստրացիայի աշխատակիցներ, տեղական ոչկառավարական և կառավարական, ինչպես նաև Վրաստանում գործող միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Նշված խումբը 2010 թվականի ապրիլ-մայիս ամիսներին անցկացրեց 15 աշխատանքային հանդիպում, որոնց ժամանակ առանձնահատուկ ուշադրություն հատկացվեց ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջանների ընտրողներին ընտրական իրավունքների մասին սպառիչ լրատվություն հաղորդելուն, նրանց ընդգրկմանը ընտրական գործընթացներին, նրանց ներկայացուցիչների կարծիքների կիսմանը: Նշված կարգավիճակի ընտրողների առավելագույն օժանդակության, նրանց իրազեկվածության և ընտրական գործընթացներին լիարժեք մասնակցության նպատակով, խումբը 2010 թվականի մայիսի 30-ի տեղական ինքնակառավարման ընտրությունների համար անվանեց և իրականացրեց հետևյալ միջոցառումները.

- պատրաստվեց և 9 ընտրատարածքի 314 տեղամասում փակցվեց հայերեն և ադրբեջաներեն թարգմանված ընտրողների միասնական ցուցակի առաջնային տարբերակը,
- պատրաստվեց, թարգմանվեց և տպագրվեց ընտրատեղամասային հանձնաժողովի անդամների ձեռնարկ-հրահանգը ռուսերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն,
- պատրաստվեց, թարգմանվեց և տպագրվեց քվեարկության օրվա հրահանգը՝ ռուսերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով, որոնք բաժանվեցին բոլոր ոչվրացալեզու ընտրատարածքներում,
- պատրաստվեց, թարգմանվեց հայերեն և ադրբեջաներեն և փակցվեց ընտրատեղամասերում ընտրացուցակների վերջնական տարբերակը,
- պատրաստվեցին և տպագրվեցին ընտրական քվեաթերթեր վրաց-հայերեն և վրաց-ադրբեջաներեն լեզուներով,
- նույնպես ռուսերեն, հայերեն և ադրբեջաներեն լեզուներով պատրաստվեց, տպագրվեց և տարածվեց ստորև թվարկված նյութերի շուրջ 100,000 օրինակ.
 - ձայն տալու հրահանգը,

⁴³ <http://www.cec.gov.ge/>

- ընտրական քվեաթերթերը լրացնելու կարգը,
- ձայն տալու ընթացակարգը արտացոլող պոստերներ,
- ֆլայերներ,
- «Ընտրողի հուշագիր» բուկլետը ,
- Թարգմանվեցին և տեղադրվեցին գովազդային օղակներ տարածաշրջանային հեռուստատեսությունների և ռադիո եթերներում, ազգային և էթնիկական փոքրամասնություններով հոծ բնակեցված տարածաշրջաններում գործող լրատվամիջոցների էլեկտրոնային և տպագիր միջոցներում:

Ապրիլի 13-ին Վրաստանի ժողովրդական պաշտպանը և ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի անդամները հանդիպեցին Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի նախագահի հետ: Հանդիպմանը քննարկվեց 2010 թվականի մայիսի 30-ի ինքնակառավարման ընտրություններում ազգային փոքրամասնությունների մասնակցության, ազգային փոքրամասնությունների համար ընտրական նյութերի թարգմանության, սպասարկման և ընտրություններին նրանց ընդգրկվածության հարցը:

Մի քանի միջազգային և տեղական ոչկառավարական կազմակերպություններ Թբիլիսիում և Սամցխե-Ջավախեթում ԿԸՀ-ի աջակցությամբ իրականացրին ոչլրացալեզու ընտրողներին օժանդակության և իրազեկման նախագծեր: Մասնավորապես, *ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիրը (UNDP⁴⁴)*՝ - պոստերների և ֆլայերների թարգմանություն և տպագրություն, ընտրական համակարգերի միջազգային հիմնադրամը (*IFES⁴⁵*)՝ - պոստերների և ֆլայերների թարգմանություն և տպագրություն. հայերեն, ռուսերեն և ադրբեջանալեզու գրություններով մայկաների պատրաստում:

Մ.Մելքոնյանի անվան հանդուրժողականության և ինտեգրման բարեգործական հիմնադրամի կողմից Ախալքալաքում և Նինոծմինդայում իրականացվեց նախագիծ, որը նախատեսում էր տեղական ոչլրացալեզու բնակչությանը լրատվական օգնության ցուցաբերում՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների պատրաստության և քվեարկության օրվա ընթացակարգերի մասին մանրամասն լրատվություն ստանալու համար: Նախագիծը իրականացվեց 22 մեծամասնական տարածքի և 21 գյուղի տարածքում: ԿԸՀ-ի կողմից պատրաստված լրատվական հոլովակները հայերեն հաղորդվում էին «*ATV-12*», «*Ջավախք*» և «*Փարվանա*» տեղական հեռուստատեսությունների եթերներով:

⁴⁴ http://undp.org.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=40&pr_id=58

⁴⁵ <http://www.ifes.org/Search.aspx?search=ifes+in+georgia>

Ընտրական համակարգի զարգացման, բարեփոխումների և ուսուցման կենտրոնը⁴⁶ Ախալքալաքի, Ախալցխისի և Նինոծմինդայի մունիցիպալիտետներում իրականացնում է հատուկ նախագիծ «Ազգային փոքրամասնությունների իրավական կրթության բարձրացման օժանդակություն՝ ժողովրդավարական ընտրությունների բովանդակության և կազմակերպչական յուրահատկությունների իմացության մեջ»: Նախագծի շրջանակներում ուսուցման դասընթաց է անցնում 920 մասնակից, ստեղծվեցին նաև ընտրական ռեսուրս-կենտրոններ:

Դեկտեմբերի 2-ին ԿԸՀ-ում կայացավ հանդիպում տեղական և միջազգային ոչկառավարական կազմակերպությունների հետ: Հանդիպմանը քննարկվեցին ազգային փոքրամասնությունների հիմնադրույթի վրա համատեղ աշխատանքի հարցերը: Հանդիպմանը մասնակցում էին ԿԸՀ-ի ադմինիստրացիայի, ընտրական համակարգերի զարգացման, բարեփոխումների և ուսուցման կենտրոնի, «Երիտասարդ իրավաբանների ասոցիացիա», «Արդարացի ընտրություններ և ժողովրդավարության միջազգային ընկերություն», «Նոր սերունդ – նոր նախաձեռնություն», «Ալպե», «Բազմազգ Վրաստան», «Քաղաքացիական ինտեգրման հիմնադրամ» ոչկառավարական կազմակերպությունների, Ժողովրդական պաշտպանի գրասենյակի, ընտրական համակարգերի միջազգային հիմնադրամի (IFES), ԱՄՆ միջազգային գործերով ազգային ժողովրդավարական ինստիտուտի (NDI) և ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագրի (UNDP) ներկայացուցիչները:

ԿԸՀ-ի նախագահի նախաձեռնությամբ պլանավորվեց դրամաշնորհի տեսքով որոշակի գումար հատկացնել ոչվրացալեզու բնակչության ընտրական միջավայրը բարելավելու և նրանց ընտրական գործընթացում էլ ավելի ակտիվորեն ընդգրկելու նպատակով ոչվրացալեզու տարածաշրջաններում ռեսուրս-կենտրոններ բացելու (դեռևս հինգ-վեց մունիցիպալիտետում) համար, որտեղ կանցկացվեն վարժանքներ և կկատարվի տարբեր ակտիվությունների իրականացում:

2010 թվականին երկրի ոչկառավարական կազմակերպությունների դրամաշնորհային նախագծերի ֆինանսավորման համար ԿԸՀ-ի կողմից հատկացվեց 121,057 լարի, իսկ ընտրատեղամասային հանձնաժողովի անդամների ձեռնարկ հրահանգի ադրբեջաներեն թարգմանության համար՝ 1,500 լարի:

⁴⁶ <http://electionreforms.ge/>

Գերակա խնդիր №4.2: Որոշում ընդունելու գործընթացում ազգային փոքրամասնությունների մասնակցության բարելավում

Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցյի նախարարությունը⁴⁷ ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի հետ⁴⁸ ձևակերպեց փոխըմբռնման մեմորանդում (հուշագիր): Մեմորանդումի համաձայն կողմերը համագործակցելու են ազգային փոքրամասնությունների քաղաքացիական ինտեգրման օժանդակության և ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության և ժողովրդականացման ասպարեզում: Համագործակցությունը իրականացվելու է խորհրդատվությունների, բանավեճերի, լրատվության փոխանակման, սեմինարների և կոնֆերանսների կազմակերպման ուղիով:

2010 թվականի մայիս ամսին *մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարության և ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի միջև* ստորագրվեց համագործակցության մասին մեմորանդում, որը նպատակաձևված է օժանդակելու Վրաստանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների լիարժեք քաղաքացիական ինտեգրմանը, ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը և ժողովրդականացմանը, նույնպես նպատակադրված է օժանդակելու ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների լիարժեք մասնակցությանը հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառներում, ազգային փոքրամասնությունների լեզվի, մշակույթի, ավանդույթների և ինքնակենսակերպի համար կարևոր այլ տարրերի պահել-պաշտպանությանը: Երկկողմ մեմորանդումի համաձայն, մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարությունը պատասխանատվություն է ստանձնում իրականացնելու ազգային փոքրամասնությունների հետ կապված ծրագրեր և նախագծեր, բացի դրանից նախարարությունը ակտիվորեն կհամագործակցի ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի հետ և հաշվի կառնի նրանց երաշխավորությունները:

Ապրիլի 14-ին, վերինտեգրման հարցերով պետական փոխնախարար և աշխատակազմի աշխատակիցները հանդիպեցին Սամցխե-Ջավախեթի տարածաշրջանում գործող ոչկառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ: Հանդիպման նախաձեռնողն էր *Վրաստանի ռազմավարական և միջազգային հարաբերությունների հետազոտման*

⁴⁷ <http://mrdi.gov.ge/>

⁴⁸ <http://ombudsman.ge/index.php?page=777&lang=0&n=24>

հիմնադրամի (GFSIS⁴⁹) Սամցխե-Ջավախեթի տարածաշրջանային գրասենյակը: Հանդիպման նպատակն էր տարածաշրջանի ոչկառավարական սեկտորին և հանրային դպրոցների ուսուցիչներին ծանոթացնել ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից պետական նախարարի աշխատակազմի մեկ տարվա ընթացքում կատարած աշխատանքների արդյունքների և հեռանկարային պլանների հետ:

Դեկտեմբերի 14-16-ին Թբիլիսիում, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի և տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցյի նախարարության համատեղ կազմակերպմամբ (CoE/ECMI ծրագրի օգնությամբ) նորընտիր տեղական ինքնակառավարման մարմինների ներկայացուցիչների, ինչպես նաև երկրամասային ադմինիստրացիաների ղեկավարների համար անցկացվեց «*Վրաստանի տարածաշրջաններում տեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեությունը փոքրամասնությունների ինտեգրման նպատակով*» կոնֆերանսը, որի թեմատիկ մասը նշանակալիորեն օգնեց ինքնակառավարման ներկայացուցիչներին բնակչության հետ հարաբերության մեջ: Այս կոնֆերանսի մասնակիցները հրավիրվել էին երկրի բոլոր այն տարածաշրջաններից, որտեղ հոծ բնակվում են փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ, կոնֆերանսում ներկայացված բազմաթիվ թեմատիկ շնորհանդեսների (այդ թվում հայտնի միջազգային փորձագետի կողմից) և այցելությունների (խորհրդարան և նախագահի ադմինիստրացիա) արդյունքում նրանք ստացան նոր գիտելիքներ փոքրամասնությունների ինտեգրման հետ կապված հիմնադրույթների մասին:

Կախեթի երկրամաս մի քանի անգամ հրավիրվեցին ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող հանդուրժողականության կենտրոնի և ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի փորձագետները, որոնք հանդիպեցին քիստ, (վայնախուրի), օս, ավարիացի և ուղի փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների հետ: Նրանք գրուցեցին հանդուրժողականության միջազգային օրվա (նոյեմբերի 16) նշանավորման պատմության, քաղաքացիական ինտեգրման և հանդուրժողականության, ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման հայեցակարգի և 2010 թվականի գործնական պլանի կատարման մոնիտորինգի մասին, դիտեցին ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված գյուղերում (Օմալո, Ծիծկանասանթսերի, Չանտլիսղուրե, Օկտոմբերի) նորակառույց և վերանորոգված դպրոցները, մշակույթի տները և այլ օբյեկտներ:

⁴⁹ <http://www.gfsis.org/index.php/ge>

Գերակա խնդիր №4.3: Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին եվրոպական շրջանակային կոնվենցիայի ժողովրդականացում

Եվրոպայի խորհրդի կողմից 01.02.1995թ. ընդունված և Վրաստանի խորհրդարանի կողմից 13.10.2005թ. վավերացված «Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին շրջանակային կոնվենցիայի»⁵⁰ հետագա ժողովրդականացման և հասարակության ավելի իրազեկվածության նպատակով, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի կողմից պատրաստվեց նոր հրատարակություն՝ բրոշյուր «Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին շրջանակային կոնվենցիա հարց ու պատասխաններով»: Նույն բրոշյուրում միավորվեց «Ներողամտության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայեցակարգը՝ հարցերով, պատասխաններով և սխեմաներով»: Այս երկու հրատարակություններն էլ պատրաստվեցին և տպագրվեցին Եվրոպայի խորհրդի (CoE) և փոքրամասնությունների հարցերով եվրոպական կենտրոնի (ECMI) ծրագրի օգնությամբ և ֆինանսավորմամբ:

2010 թվականին կայացավ Կախեթի երկրամասում նահանգապետի ադմինիստրացիային առընթեր ստեղծված հասարակական խորհրդի մի քանի նիստ, որտեղ քննարկվեցին Կախեթի երկրամասի յուրահատկությունը և ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին Եվրոպայի խորհրդի շրջանակային-կոնվենցիայի կատարման և երաշխավորությունների հետ կապված հարցեր:

⁵⁰ <http://diversity.ge/files/files/ec-157-geo.pdf>

Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №5:
Սոցիալական և տարածաշրջանային ինտեգրում

Գերակա խնդիր №5.1: Ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում ենթակառույցի հետագա զարգացում

Ազգային փոքրամասնություններով բնակեցված տարածաշրջաններում սոցիալ-տնտեսական ինտեգրմանը նպաստելու նպատակով, իրականացվեցին ենթակառույցի զարգացման նշանակալից նախագծեր:

«Հազարամյակի մարտահրավեր Վրաստանին» հիմնադրամի (MCG⁵¹) աջակցությամբ, իրականացվեց *Սամցխե-Ջավախեթի ճանապարհի վերականգնման նախագիծը*⁵², մասնավորապես, 224 կմ ճանապարհի վերականգնում, ինչպես նաև 600 մետր երկարությամբ 15 կամրջի և վերականգնման ճանապարհի երկայնքով գոյություն ունեցող դրենաժային (ցամաքեցման) համակարգերի վերանորոգում: Ընթացող ճանապարհի շինարարությունը ընթանում էր 2008-2010 թվականներին, որը սկսվեց Թբիլիսիին մոտ գտնվող Թելեթից և Մանգլիսով անցնելով շարունակվեց Ծակայում, այնուհետև Նինոծմինդայում և Ախալքալաքում: Վերջին հաշվով, ճանապարհը հասնում է մինչև Հայաստանի և Թուրքիայի սահմաններ և երեք երկրները կապում է միմյանց: «Հազարամյակի մարտահրավեր Վրաստանին» հիմնադրամի կողմից վերականգնված ճանապարհի շահագործման ժամկետը սահմանվում է 20 տարի: Նախագծի իրականացման արդյունքում, լավագույն պայմաններ կստեղծվեն առևտրի, զբոսաշրջության և այլ բիզնեսների զարգացման համար, ինչը տարածաշրջաններում պայմանավորում է նոր աշխատատեղերի ստեղծում: Նախագիծը նաև նպաստում է այս երկու տարածաշրջանների կապին մնացած Վրաստանի հետ, ինչը, իր հերթին, կարագացնի տեղական բնակչության սոցիալական, քաղաքական և տնտեսական ինտեգրումը: Ընթացող ճանապարհի շինարարական-վերականգնման աշխատանքները կատարվեցին միջազգային չափանիշների լիակատար պաշտպանությամբ: Հատկանշական է, որ ճանապարհի շինարարության-վերականգնման գործընթացում, որակավորման և փորձի հաշվառումով, աշխատանքներին զբաղված էր 3,000-ից ավելի տեղական բնակիչ:

*Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառույցի նախարարությունը*⁵³ ավարտեց Ախալցխե-Նինոծմինդա-Հայաստանի սահմանի ավտոմոբիլային ճանապարհի առաջին կմ-ի Փոցխվերա գետի վրա գոյություն ունեցող անցումային կամրջի վերականգնումը, Բաթումի (Անգիսի) – Ախալցխե

⁵¹ <http://mcg.ge/>
⁵² <http://mcg.ge/?l=2&i=1443>
⁵³ <http://www.georoad.ge/>

վերականգնման աշխատանքներ: Խճապատվեց Դալար գյուղ տանող ճանապարհը: Գյուղի ճանապարհներով ավտոտրանսպորտի անխոչընդոտ տեղաշարժի համար գցվեցին կամուրջներ Դմանխի համայնքում և Կըզըբիլիսայի տարածքային միավորների գյուղերում:

*Գարդաբանի մունիցիպալիտետի*⁵⁸ Մուղանլո գյուղում ավարտվեց ճանապարհի վերականգնումը, խճապատվեց Ղարաջալարի և Կապանախչի ճանապարհը, իսկ Կալինինոյում ավարտվեց ճանապարհների փոսային նորոգումը:

*Ծալկայի մունիցիպալիտետում*⁵⁹ բնակչության կենցաղային պայմանների բարելավման համար վերականգնվեցին ներքին ճանապարհները և դրսի լուսավորումը:

*Բոլնիսի մունիցիպալիտետի*⁶⁰ շրջանային վարչությունը 21 գյուղերում բարեկարգեց տանող և ներքին ճանապարհները, 4 գյուղերում անցկացրեց ցերեկային լուսավորում: Իրականացվեցին տեղական ջրի համակարգերի վերականգնման հետևյալ նախագծերը. Սարթիճալայի (Մուղանլոյի), Քոլագարի-Մառնեուլի մայրուղային գծի, ք. Մառնեուլիի Ռուսթավելու փողոցի ցանցի և ք. Թեթրիձղարոյի ներքին բաշխիչ ցանցի վերանորոգումը:

Սամցխե-Չավախեթում *օգնություն գյուղին ծրագրին համապատասխան իրականացված նախագծերի շրջանակներում* բարեկարգվեցին խմելու ջրի համակարգերը: *Տարածաշրջաններում իրականացվելիք նախագծերի հիմնադրամիջ* հատկացված գումարով անցկացվեցին ջրմուղներ:

Բոլնիսի մունիցիպալիտետի շրջանային վարչությունը 32 ոչվրացական գյուղերում իրականացրեց խմելու ջրի համակարգի վերականգնման աշխատանքներ, իսկ 7 գյուղերում՝ ոռոգման ջրի ոռոգիչ աշխատանքներ:

Դմանխի մունիցիպալիտետում խմելու ջրի վերականգնման աշխատանքներ անցկացվեցին հետևյալ վարչական միավորներում. Մարկինեթի, Ամամլոյի, Կամարլոյի, Կարաբուլախի և Օրոգմանի տարածքային մարմիններում և Մամիշլար գյուղում:

Գարդաբանի մունիցիպալիտետում, Ամբարտափա գյուղում ավարտվեց խմելու ջրի խողովակատարի մոնտաժումը, իսկ Բիրլիկի և Թագաքենդի գյուղերում մաքրվեց ոռոգման ջրանցքը: Պլանին համապատասխան խմելու ջրի

⁵⁸ <http://kvemokartli.gov.ge/?page=gardabani&lang=1>

⁵⁹ <http://kvemokartli.gov.ge/?page=calka&lang=1>

⁶⁰ <http://kvemokartli.gov.ge/?page=bolnisi&lang=1>

Մամցիւե-Չավախեթում, գյուղին օգնության ծրագրին համապատասխան իրականացված նախագծերի շրջանակներում, բարեկարգվեց մի քանի մշակույթի տուն:

Կախեթի երկրամասի մունիցիպալիտետների շրջանային վարչությունների կողմից բարեկարգվեցին գյուղական ակումբները և մշակույթի տների շենքերը:

Մառնեուլի մունիցիպալիտետում, Չանախչի գյուղում անցկացվեցին մշակույթի տան վերանորոգման աշխատանքեր:

Բոլնիսի մունիցիպալիտետում վերանորոգվեց մունիցիպալիտետի 2 գյուղական ակումբ:

Մառնեուլի մունիցիպալիտետում, Նորգյուլ, Ագիակենտ, Դաշտափաշ և Մոլաօղլի գյուղերում ավարտվեց մարզադաշտերի վերականգնումը:

Դմանիսի մունիցիպալիտետում, Դմանիսի համայնքի և Գանթիաղի տարածքային մարմնի գյուղերում հարդարվեցին մինի ֆուտբոլի մարզադաշտերը:

Ծալկայի մունիցիպալիտետում, Ջինիսի, Թրիալեթի և Ավրանլո գյուղերում անցկացվեցին բաց մարզական հրապարակի և մարզադահլիճների վերանորոգման աշխատանքներ:

Գարդաբանի մունիցիպալիտետում, Քեսալո և Նազարլո գյուղերում անցկացվեց դրսի լուսավորում, Դարաջալար գյուղում ավարտվեց վարչական շենքի շինարարությունը:

Դմանիսի մունիցիպալիտետում գիշերվա լուսավորում անցկացվեց Ամամլոյի տարածքային մարմնի գյուղերում: Կամարլոյի, Ամամլոյի, Կարաբուլախի, Գուգութի և Իփնարի տարածքային մարմինների գյուղերում կառուցվեցին արարողությունների դահլիճներ: Նույնպես Իփնարի, Դմանիսի համայնքի, Օրոգմանի, Գուգութի, Կարաբուլախի տարածքային մարմինների գյուղերում ցանկապատվեցին գերեզմանոցները և կարգավորվեցին կրպակները: Նշված աշխատանքների կատարման արդյունքում բարելավվեց բնակչության ծիսակատարությունների սպասարկումը, գերեզմանոցների պաշտպանությունը: Բարեկարգվեց վերոնշյալ գյուղերի ենթակառուցվածքը: Իրականացված նախագծերի արդյունքում շեշտակի կրճատվեցին ինֆեկցիոն հիվանդությունները, բարելավվեցին սանիտարա-հիգիենիկ և բնակչության կենցաղային պայմանները: Դմանիսի մունիցիպալիտետում, 2010 թվականի գործնական պլանով, ընդհանուր առմամբ աշխատանքով զբաղված էր 208 մարդ:

შანგიხე-შავალხეთში ოპერაციის კონსტრუქციის და მონტაჟის დასრულების შემდეგ, 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით. 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით.

- *გეოლოგიური მონიტორინგის პროგრამა*⁶⁴. გეოლოგიური მონიტორინგის პროგრამის 117 გეოლოგიური მონიტორინგის პუნქტის დასრულების მიზნით, 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით.
- *სარეზერვუარული მონიტორინგის პროგრამის დასრულების მიზნით*⁶⁵. სარეზერვუარული მონიტორინგის პროგრამის დასრულების მიზნით, 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით.
- *მონიტორინგის პროგრამის დასრულების მიზნით*⁶⁶. მონიტორინგის პროგრამის დასრულების მიზნით, 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით.

ოპერაციის დასრულების მიზნით, 2010 წლის მარტში დაწყებული, 2011 წლის მარტამდე, კომპანია დაიწყო მუშაობა ოპერაციის დასრულების მიზნით.

⁶⁴ <http://mrdi.gov.ge/?page=rightgv&id=5&lang=1>

⁶⁵ <http://mrdi.gov.ge/?page=rightgv&id=5&lang=1>

⁶⁶ <http://mdf.ge/georgian/>

ենթակառուցվածքային նախագծերի իրականացման վրա ծախսվել են հետևյալ բյուջետային գումարները.

	2009 թվական	2010 թվական
Ախմետա	253 800 լարի	380 900 լարի
Գուրջաանի	4 889 լարի	13 181 լարի
Դեղովիլիս ծղարո	8 486 լարի	17 055 լարի
Լագոդեխի	297 467 լարի	237 579 լարի
Սագարեջո	144 200 լարի	365 600 լարի
Սիդնաղի	32 045 լարի	46 130 լարի
Թելավի	50 394 լարի	140 479 լարի
Ղվարելի	51 010 լարի	144 566 լարի
Ծակա	381 438 լարի	258 667 լարի
Բոլնիսի	657 591 լարի	760 676 լարի
Դմանիսի	2 196 678 լարի	2 991 475 լարի
Գարդաբանի	443 191 լարի	1 225 327 լարի
Մառնեուլի	4 589 218.72 լարի	4 438 666.34 լարի
Ախալքալաքի	6 742 867 լարի	7 701 631 լարի
Նինոծմինդա	3 318 362 լարի	3 986 868 լարի
Ընդամենը.	19 171 636.72 լարի	22 708 800.34 լարի

Գերակա խնդիր №5.2: Ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների մասնագիտական վերապատրաստում և զբաղվածության օժանդակում

Զուրաբ Ժվանիայի անվան պետական վարչարարության դպրոց

2010 թվականի հունիսի 12-ին Վրաստանի նախագահը բացեց նորերս վերանորոգված *Զուրաբ Ժվանիայի անվան պետական վարչարարության դպրոցը*⁶⁷: Դպրոցի նպատակն է Վրաստանի կենտրոնական և տարածաշրջանային մակարդակներով կառավարման և ինքնակառավարման մարմիններում զբաղված հանրային աստիճանավորների մշտական մասնագիտական աճին և զարգացմանը համապատասխան ինչպես կարճաժամկետ, այնպես էլ երկարաժամկետ մասնագիտական-լուսավորչական ծրագրերի ընտրությունը և իրականացումը:

Բացի դպրոցի ենթակառույցի բարելավումից, 2010 թվականին Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարության կողմից ապահովվեց տարբեր կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ուսումնական ծրագրերի գրանցումը:

⁶⁷ <http://mes.gov.ge/content.php?t=srch&search=Պետական վարչարարության դպրոց&id=951&lang=geo>

Ծրագրերի գրանցմանը նախորդեց կարիքների վերլուծություն և հետազոտում, որը իրականացվեց ECMI-ի և ազգային փոքրամասնությունների հարցերով ԵԱՀԿ-ի գերագույն կոմիսարի աջակցությամբ:

2010 թվականին իրականացված ակտիվությունների արդյունքում, *Զուրաբ Ժվանիայի անվան պետական վարչարարության դպրոցը* ունկնդիրներին կառաջարկի հետևյալ կարճաժամկետ և երկարաժամկետ լուսավորչական և մասնագիտական զարգացման ծրագրերը.

Կարճաժամկետ դասընթացների թվարկություն.

1. *լրատվական տեխնոլոգիաների վարում*
2. *ֆինանսական մենեջմենտ*
3. *նախագծի վարում և մոնիտորինգ*
4. *մարդկային ռեսուրսների վարում*
5. *իրավունքի հիմքեր և գործավարություն*
6. *մենեջմենտի հիմքեր*

Երկարաժամկետ դասընթացների թվարկություն.

1. *վրաց լեզվի ուսուցման դասընթաց (տարվա ընթացքում 3 ամիս փուլ առ փուլ),*
2. *անգլերենի ուսուցման դասընթաց (տարվա ընթացքում 3 ամիս փուլ առ փուլ):*

2010 թվականին, դպրոցում մասնագիտական զարգացման դասընթաց (վրաց լեզվի ուսուցման դասընթաց, անգլերենի ուսուցման դասընթաց, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների վարման դասընթաց) ընդհանուր առմամբ անցավ ազգությամբ ադրբեջանցի 15 և ազգությամբ հայ 15 ունկնդիր, որոնք ներկայումս աշխատանքի են տեղավորվել տարբեր շրջանների (Գարդաբանի, Բոլնիսի, Մառնեուլի, Ռուսթավի, Թեթրիձոլարո, Ախալքալաքի, Ախալցխի, Նինոծմինդա) կառավարման և տեղական ինքնակառավարման հիմնարկություններում:

Ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչների մասնագիտական վերապատրաստում և աշխատանքային զբաղվածության օժանդակում

- Վրաստանի կրթության և գիտության նախարարությունը 2009 թվականից մինչև օրս, հենվելով *մասնագիտական կրթության բարեփոխման*⁶⁸ ռազմավարության փաստաթղթի վրա, իրականացնում է պետական ծրագրեր և նախատեսում է մասնագիտական կրթության հավելյալ միջոցառումներ բնակչության տարբեր խմբերի, այդ թվում ազգային փոքրամասնությունների համար:

⁶⁸ <http://mes.gov.ge/content.php?id=213&lang=geo>

- Ավելի ու ավելի է աճում *մասնագիտական քոլեջներում*⁶⁹ ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ ուսանողների թիվը: Ներկայումս Կաճրեթի *մասնագիտական քոլեջում*⁷⁰ սովորում և ընդհանուր հանրակացարանից օգտվում է ազգային փոքրամասնության 42 ներկայացուցիչ (չեչեն, ադրբեջանցի), ինչպես նաև *Ախալքալաքի բարձրագույն ուսումնական հաստատություն – քոլեջում մասնագիտական* ծրագրերում հաշվարկվում է 32 ուսանող, *իսկ Ախալցխի մասնագիտական ուսուցման կենտրոնում*⁷¹՝ ազգային փոքրամասնության 48 ներկայացուցիչ (հայ, հույն, ուկրաինացի, ռուս, ադրբեջանցի, գերմանացի): Ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները բազում են ներկայացված նաև *Թբիլիսիի 8 մասնագիտական քոլեջում*⁷²:
- 2008 թվականից Վրաստանի ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության ակադեմիան ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ գործող և ապագա ոստիկանների համար անց է կացնում վրաց լեզվի ուսուցման դասընթացներ, իսկ 2007 թվականից՝ հատուկ դասընթացներ հետաքննական հարցերով:
- 2010 թվականի հունվարին, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի ազգային/էթնիկ փոքրամասնությունների վարչության աշխատակիցները մշակեցին 100-կետից բաղկացած հարցաթերթիկ Քվեմո Քարթլիի և Սամցխե-Ջավախեթի բնակչության համար: Հարցաթերթիկները կազմվեցին գյուղերում բնակվող 18-ից 25 տարեկան ներառյալ երիտասարդության համար, որոնք հանրային դպրոցներն ավարտելուց հետո չեն կարողացել աշխատանքի տեղավորվել: Հարցաթերթիկները, որոնք թարգմանվեցին հայերեն և ադրբեջաներեն, տարածվեցին տարածաշրջանների գյուղերում: Հարցում անցկացնելու նպատակն էր բացահայտել երիտասարդների աշխատանքային զբաղվածությանը խոչընդոտող գործոնները: Թեմատիկ անհրաժեշտությունների համաձայն, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի կազմակերպմամբ և 2011 թվականի գործնական պլանի շրջանակներում, այս նպատակային խմբի համար կանցկացվեն հատուկ վարժանք-սեմինարներ:

⁶⁹ <http://www.mes.gov.ge/content.php?id=145&lang=geo>

⁷⁰ <http://www.kachreti.vet.ge/>

⁷¹ <http://www.akhalkikhe.vet.ge/>

⁷² <http://www.mes.gov.ge/content.php?id=145&lang=geo>

*შამგხუტ-შავაქსუტის თარածაჯრჯანთიმ ადგაქინ ფიქრამასნოქონინტერი ინტრქაჯაგოიქინტერქ მასნაგჰოსალქან ნოსიმ-ქრქოქონინ ტნ სოსანთიმ Աქაქიქინტის მასნაგჰოსალქან ნოსოქმან ლინტონთიმ*⁷³:

ქმანქისი მონიქიქაქიქოსთთიმ გრასნქაქაქინ ხამალქარქაქინ დრარქერ სოქორქლო ნაქასოქლო ადგაქინ ფიქრამასნოქონინტერი ხამარ ქრალქანაგქად დრარქი ჯრჯანალქინტოქმ, ააქიქ *ქოსოქორქალქან ლინტონთიქ* ქარაქ *ქმანქისი* ლრქალქან ნოსორქ-ლინტონთი გორდრქინტოქამქ 35 ნინქინტერი ხანდნტე სერთიქიქოს, დრარქორქ ჯარონალქლოქმ ლ ს არქტნ ლადქლქლ ტნ სორ ქამქერ:

Ագროქიქინტის გარქაგქმან ნაქსოქიქ.

*Աგროქიქინტის გარქაგქმან ნაქსოქიქ*⁷⁴, «*ჯადარამქალქი მართახრավქერ Ⴢრასოსანქინ*» *ხქინსოქრამქ (MCG)* აქალქოქამქ, ქრალქანაგქლქე Ⴢრასოსანქი თორქერ თარადაჯრჯანინტოქმ, აქო ქლოქმ ნას ფიქრამასნოქონინტოქლ ხნდ რნალქექლად თარადაჯრჯანინტოქმ:

20,200,000 ԱՄՆ դოქար ընդհանორ բյოქեղոქ ნაქსოქიქოქ նაქსოქտետოქმ ლ მანր ზերქმქრქին თნտետოქონინქგ ანგოქმ ლოქերქინ, ლქამთარქერ აგროქიქინტის` դრამაქინტოქრქინ ინტოქროქმ, თქինქიქალქან ოქინოქქან ს ջოქլქաქլქან ქრատქოქქան აქահოქլქմან ճանაქարხოქ: Նաქსოქიქ ջրჯանალქინტოქմ Ղրասოსանქი բოქոր თარადաჯრჯանინტოქմ դრამաქინტოქინტեր თրქլქեქին ხამაქինასოქլորქման սլქբოქնքოქ, մրგოქի ლարქოქ, ფიქր վქրამაქլქման დետնարქოქონინტერი, ზերქերქინ სოქასարქլქოქ ლინტონთინტერი, ანրնդմქე ართოქრალქან ջოქქიქ ს սլქբնალქან ართოქրոქქան გარქაგქმან ხამარ :

2010 ქოქალქანი դქლქმქերქი դოქოქამქ, ընդհանორ աոქმარქ ֆինანსოქլորქլქ ლ 283 դრამաქინტოქრქին ნაქსოქიქ Մամგխუტ-შավაქსუტի, Քվქմո Քարქլქի ს Մგქլქթო-Մթիանტერი თარადაჯრჯանინტოქմ, 16 միქլոქն ԱՄՆ դոქար ընդհանორ բյოქեղოქ: *ჯამაქինასოქլորქման ճանაქարხოქ* ინტրարქլქլქ ლ նოქն չაქի գოქმარ, որოქ დრარქი ջրჯանალქინტოქմ Ղրասოსանქი գյոქოსնտետოქոქնთոქմ ლատարქლად ინტოქროქմ ლրქնაქատქլქեქ ს ლადქმქ 32 միქլոქն ԱՄՆ դოქար: Նաქსოქიქի ქრალქანაგქման არქოქնքოქმ գյოქოქմ აქქასოქնքի თქղաქլորქլქեქ ջოქրქ 3,000 մարქ, իսქ ანოქղաქլქ ջახ ունტեղաქ 100,000-իგ ավქլქ մարქ: Աგროქიქინტის გარქაგქման ნაქსოქიქ ջրჯանალქინტოქմ თარადաჯრჯանინტოქմ ართოქրქლად ართოქრանքի իրագոქմրქ თქղի ლ ունტնთოქ *թქիქիქი* სოქլქրմարქլქտնტերქ *გանგქրոქմ*: *ქრანგ* որոქ մասր նოქնაქլქս ართახանქლოქმ ლ *Ուქրაქինა*, ԱՄՆ, *Եվրამქოქქան* ანդամ քլետოქոქონინტեր:

⁷³ <http://www.akhalkikhe.vet.ge/>

⁷⁴ <http://mcg.ge/?l=2&i=273>

Ազգային հայեցակարգի ուղղություն №6:
Մշակույթ և կենսակերպի պահպանում

Վրաստանում բնակվող տարբեր ազգությունների և դավանանքի Վրաստանի քաղաքացիների մշակույթի պաշտպանության և զարգացման մեջ նշանակալից ներդրում է կատարում պետությունը՝, սուբսիդիայի վրա գտնվող պետական կազմակերպությունների օժանդակության և պետությունում անցկացվող տարբեր մշակութային միջոցառումներին ազգային փոքրամասնությունների ընդգրկվածության ապահովման ճանապարհով:

Նշանակալից երևույթ կարող է համարվել այն, որ *Վրաստանի նախագահի նախաձեռնությամբ*⁷⁵ 2010 թվականին մուսուլմանական Նովրուզ-Բայրամ տոնը հայտարարվեց պետական տոն:

2010 թվականին *մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարությունը ազգային փոքրամասնությունների մշակույթին օժանդակությունը իրականացնում էր հիմնականում երկու ուղղությամբ. 1) նախարարության ենթակայության ներքո գտնվող պետական կազմակերպությունների օժանդակությամբ և 2) «Վրաստանի ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի օժանդակության ծրագրի» շրջանակներում: Նշված ծրագրի միջոցով հնարավոր է օժանդակել ոչկառավարական սեկտորի կազմակերպություններից, նախաձեռնողական խմբերից ներկայացված հետաքրքիր նախագծերը: Այդպիսով նախարարությունը ձգտում է նպաստել ազգային փոքրամասնությունների կազմակերպությունների զարգացմանը և ազատ նախաձեռնությունների աջակցությանը:*

Մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարությունը իր համակարգի մեջ մտնող, մշակույթի բնագավառում աշխատող ազգային փոքրամասնություններին, հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմքերին ամենամյա իրականացում է աջակցություն: *Մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարության* 2010 թվականի «*Ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի օժանդակության ծրագրի*» ֆինանսական ապահովումը իրականացվեց «Վրաստանի 2010 թվականի պետական բյուջեի մասին» Վրաստանի օրենքով այս ծրագրի համար որոշված ասիգնացիաների (հատկացումների) շրջանակում:

Մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարության 2010 թվականի ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի օժանդակության

⁷⁵ http://www.president.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=226&info_id=4873

ազատ նախագծերի ծրագրի շրջանակներում իրականացվեցին հետևյալ նախագծերը.

- 2010 թվականի մայիս ամսին «Մուգա» պատկերասրահում կազմակերպվեց թբիլիսեցի 22 հայ նկարիչների ցուցահանդես, ինչպես նաև հրատարակվեց «ART-կամուրջ» ալբոմը և նշված հարցի կապակցությամբ կայացավ կոնֆերանս:
- 2010 թվականին դադատանցի կինոռեժիսոր, Վրաստանի քաղաքացի Ալի Ավարսկին ապրիլ ամսում ավարտեց աշխատանքը եռերգության երրորդ մասի, «Թանգարան բաց երկնքի տակ» վավերագրական ֆիլմի վրա, ֆիլմը նվիրվում է վրացիների և դադատանցիների հանդուրժողականությանը, բարեկամությանը:
- 2010 թվականի մայիսի առաջին կեսին Թբիլիսիում անցկացվեցին Հայաստանի մշակույթի օրեր: Այդ կապակցությամբ Թբիլիսիի Պետրոս Ադամյանի անվան պետական դրամատիկական թատրոն էին հրավիրվել Հայաստանից ժամանած հյուրեր, իսկ Վրաստանի քաղաքացի Սվետլանա Երիցյանին հանդիսավոր պայմաններում հանձնվեց Վրաստանի Պատվո շքանշան:
- Կազմակերպվեց Կոստա Խեթագուրովին նվիրված երեկո՝ Արիշփերոն գյուղում:
- Հրատարակվեց Լյուդմիլա Գորբաչովայի բանաստեղծությունների ժողովածուն:
- 2010 թվականի նոյեմբերին կազմակերպվեց լեհ կանանց «Բարեկամություն» ասոցիացիայի անդամներ Եվգենյա Օդինեցի և Ելենա Մլոկոսեվիչի ցուցահանդեսը:

Գերակա խնդիր №6.1: Քաղաքացիական գիտակցության ձևավորման օժանդակում

Ապրիլի 25-ին *ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի երիտասարդական կենտրոնն* անցկացրեց *կոնֆերանս՝ «Մարդու իրավունքների իրավիճակը Վրաստանում» թեմայով:* Կոնֆերանսում ուսանողները ներկայացրեցին իրենց աշխատանքները Վրաստանում խոսքի և արտահայտման ազատության, ազգային և կրոնական փոքրամասնությունների և սահմանափակ ունակություններ ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության և պատժա-կատարողական համակարգում առկա իրավիճակի մասին: Կոնֆերանսի աշխատանքին մասնակցում էին մարդու իրավունքների պաշտպան կազմակերպություններ և Վրաստանի տարբեր համալսարանների ուսանողներ: Կոնֆերանսն անցկացվեց *ՄՄԿ-ի զարգացման ծրագրի (UNDP) և ազգային փոքրամասնությունների հարցերի եվրոպական կենտրոնի աջակցությամբ:*

Դեկտեմբերի 11-ին կայացավ *Ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող հանդուրժողականության կենտրոնի կազմակերպած «Էթնոսները և կրոնները Վրաստանում» վիկտորինա*: Վիկտորինային մասնակցեց Վրաստանի վեց դպրոցների վեց թիմ՝ Թբիլիսիից և տարածաշրջաններից: Վիկտորինայի նպատակն էր օժանդակել *«Էթնոսները Վրաստանում»* և *«Կրոնները Վրաստանում»* հրապարակումների ժողովրդականացմանը, բարձրասարանցիների շրջանում Վրաստանի կրոնական և ազգային բազմաբղետության մասին գիտակցության բարձրացմանը և հանդուրժողական մթնոլորտի հաստատմանը:

Գերակա խնդիր №6.2: Ազգային փոքրամասնությունների մշակութային կենսակերպի պահպանում

2010 թվականին մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարությունը հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմք Դավիթ Բաազովի անվան Վրաստանի երբայական պատմա-ազգագրական թանգարանի գործունեությանը օժանդակության նպատակով հատկացրեց 79,200 լարի, թանգարանը հրատարակեց գիտական աշխատությունների վեցերորդ հատորը, *«Կովկասի հնէաբանություն, ազգագրություն, բանահյուսություն»* միջազգային գիտական կոնֆերանսի ժողովածուն: «Քարվապա»-ի ցուցահանդեսային դահլիճում կազմակերպվեց թանգարանի ցուցանմուշների ցուցահանդես: Տարվա ընթացքում կազմակերպվեց 2 կոնֆերանս:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմք Միրզա Ֆաթալի Ախունդովի ադրբեջանական մշակույթի թանգարանին որպես օժանդակություն նախարարությունը 2010 թվականի բյուջեից 29.400 լարի հատկացրեց: 2010 թվականին թանգարանում կայացավ 2 փաստագրական ֆիլմերի (20-րդ դարի 90-ական թվականներին Ադրբեջանում տեղի ունեցած հունվարի 20-ի ողբերգությունը և «Խոջալույի» ողբերգությունն արտացոլող փաստագրական ֆիլմեր) ցուցադրում: Մարտի 18-ին Բայրամոբա տոնի կապակցությամբ կայացավ հանդիպում: Ապրիլի 25-ին թանգարանում կայացավ Նարիման Նարիմանովի հոբելյանական միջոցառումը, իսկ մայիսի 26-28-ին՝ Վրաստանի և Ադրբեջանի անկախության օրվան նվիրված երեկո:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմք Թբիլիսիի Պետրոս Աղամյանի անվան պետական դրամատիկական հայկական թատրոնին, նախարարությունը 2010 թվականին հատկացրեց 130,000 լարի: Թատրոնը 2010 թվականին անց է կացրել 4 պրեմիերա, 24 արտագնա, բարեգործական ներկայացում: Օգոստոս ամսին թատրոնը Հայաստանում ունեցավ 10 հյուրախաղ:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմք Հեյդար Ալիևի անվան ադրբեջանական թատրոնին աջակցության նպատակով 2010 թվականին նախարարությունը հատկացրեց 130,000 լարի: Թատրոնում կայացել է 3 պրեմիերա, 25 ներկայացում (8 ստացիոնարային, 17 արտագնա, բարեգործական՝ Մառնեուլիում և Գարդաբանիում): Տարեվերջին Շ.Ռուսթավելու անվան թատրոնում պլանավորված է «Ամանորյա հեքիաթի» պրեմիերա և այս նույն բեմադրության ցուցադրում Գարդաբանիում, Դմանիսում, Մառնեուլիում և Քարթլիում:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական դեմք Ալ. Գրիբոյեդովի անվան ռուսական դրամատիկական թատրոնը 2010 թվականին անցկացրեց 2 պրեմիերա, 59 բեմադրություն, 3 արտագնա ներկայացում, 3 հյուրախաղ: Նշված ներկայացումներին ընդհանուր առմամբ ներկա էր 6.100 հանդիսատես: Նախարարությունը նշված թատրոնին աջակցության նպատակով հատկացրեց 370.000 լարի:

Քաղաքացիական ինտեգրմանը կողմնորոշված ծրագրերի և նախագծերի մշակում և իրականացում

- *Կախեթի տարածաշրջանում, ք.Թելավիում, նոյեմբերի 19-21-ին*, անցկացվեց ազգագրական փառատոն, որին մասնակցեցին նաև Կախեթի տարածաշրջանում բնակվող ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները, մասնավորապես, քիստական ինքնագործ կոլեկտիվներ և անհատ կատարողներ:
- *Քվեմո Քարթլիի տարածաշրջանում*, բնակչության մշակույթի և կենսակերպի պահպանության նպատակով, Բոլնիսի գյուղում անցկացվեց հայտնի հայ գրող, մանկագիր Ղազարոս Աղայանի ստեղծագործական երեկոն:
- *Քվեմո Քարթլիի տարածաշրջանում*, ռուսական ժողովրդական արվեստի զարգացմանը օժանդակելու համար *Դմանիսի մունիցիպալիտետի* շրջանային վարչության կողմից «Դմանիսյան արշալույս» ժողովրդական խումբը մասնակցեց *Վրաստանի խորհրդարանում կայացած «Ժողովուրդների բարեկամություն» հանդիպմանը*, որտեղ ներկայացրեց ռուսական (դուխոբորական) ազգային տարազը և խոհանոցը:

Գերակա խնդիր №6.3: Ազգային փոքրամասնությունների մշակութային ժառանգության պահպանություն

«Մշակութային ժառանգության մասին» Վրաստանի օրենքին համապատասխան, Վրաստանի մշակույթի և հուշարձանների պահպանության նախարարությունն իրականացնում է երկրի տարածքում տեղադրված մշակութային ժառանգության անշարժ հուշարձանների և օբյեկտների հաշվառում, դրանց հետագա պաշտպանության և հոգատարության նպատակով: 2007 թվականին սկսվեց «Օսմանական հուշարձանների հաշվառք» եռամյա նախագիծը: Նախագծի առաջին փուլի արդյունքում տեղերում ուսումնասիրվել է Թբիլիսիի թանգարաններում և արխիվներում պահպանված նյութը, պատմական Սամցխեում և Աճարայում գոյություն ունեցող օսմանական հուշարձանների մասը, օսմանական ճարտարապետության մի քանի տասնյակ օբյեկտներ: Այսօրվա դրությամբ արդեն հաշվառված է.

- Հայ առաքելական ուղղափառ սուրբ եկեղեցու վիրահայոց թեմի շուրջ 50 եկեղեցի, այդ թվում Թբիլիսիում, Բաթումում, Կախեթի, Բոլնիսի, Ախալքալաքի և Նինոծմինդայի մունիցիպալիտետներում,
- 10 մզկիթ, այդ թվում Թբիլիսիում, Բաթումում, Ադիգենի, Խելվաչաուրի մունիցիպալիտետում, ինչպես նաև Չոխատաուրի, Քոբուլեթի, Քեդի, Խուլոյի մունիցիպալիտետներում,
- 5 սինագոգա, այդ թվում Թբիլիսիում, Սուխումում, Յագերի շրջանում, Օնիում, դրա հետ միասին Օնիում անցկացվեցին վերականգնողական աշխատանքեր:

Պանկիսի կիրճում, տեղական իշխանության ջանքերով, քիստերով բնակեցված գյուղերում վերջին ժամանակաշրջանում վերականգնվեց այնպիսի մշակութալուսավորչական օբյեկտների գործունեությունը, ինչպիսիք են գյուղական գրադարանները և գյուղական ակումբները, դրանց կից ստեղծվեցին և գործում են գեղարվեստական ինքնագործունեության մի քանի կոլեկտիվներ, ազգագրական խմբեր:

Գերակա խնդիր №6.4: Հանդուրժողականության ոգևորության աջակցություն, միջմշակութային երկխոսությունների և կապերի օժանդակում

Նախագիծ «Մշակույթների միջև երկխոսություն»

2010 թվականին, վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի առաջարկությամբ և դոնորների (USAID/UNAG և CoE/ECMI) ծրագրերի օգնությամբ, իրականացվում էր այս նոր նախաձեռնությունը, որին

ակտիվորեն ընդգրկված էին մշակույթի տարբեր ոլորտներում գործող ոչկառավարական կազմակերպություններ, թատրոնների և գրական միավորումների ղեկավարներ, ինչպես նաև գրողներ և թարգմանիչներ, որոնք ներկայացնում են Վրաստանում բնակվող ազգային/էթնիկ փոքրամասնություններին: Նախագծի նպատակն էր Վրաստանում բնակվող երիտասարդ բանաստեղծների և արձակագիրների հայտնաբերում և հետազայում բազմալեզու ստեղծագործական հանդիպումների կազմակերպում:

2010 թվականին իրականացվեցին բազմաթիվ այլ նախաձեռնություններ.

- *Երաժշտական փառատոն «Մեկ երկնքի տակ»,*
- *Պանկիսի կիրճի Ջոդոլո գյուղում անցկացվեց առաջին քիստ լուսավորիչ, հոգևոր գործիչ, աստվածաբան, գրող և հրապարակախոս Մաթե Ալբուրաշվիլու (1863-1953 թթ.) հիշատակի երեկո:*
- *Բազմալեզու գրական ակումբի և բազմալեզու գրական ժողովածուի ներկայացում և շնորհանդես:*
- *Կոնֆերանս-սեմինար «Կրոնների միջև երկխոսություն» թեմայով:*

Գերակա խնդիր №6.5: Վրաստանի մշակութային կյանքում ազգային փոքրամասնությունների մասնակցության օժանդակում

2010 թվականին իրականացվեցին հետևյալ միջոցառումները.

- Կախերթում, զանգվածային ժողովրդական և կրոնական տոնահանդեսներ՝ «Քաբուցաբա», «Իլիաբա», «Էրեկլեբա», «Գուրջաանբա» և այլն:
- Ռուսթավում, «Ռուսթավալաբորա» տոնակատարությանը նվիրված միջոցառումներ:

Այս ժողովրդական տոնահանդեսներին ակտիվորեն մասնակցում էին Վրաստանում բնակվող տարբեր բազմազգ ազգագրական համույթներ:

Գերակա խնդիր №6.6: Ազգային փոքրամասնությունների մշակույթի, պատմության, լեզվի և կրոնի մասին հասարակության գիտելիքների խորացում և որպես երկրի մշակութային արժեքներ դրանց դրսևորում

2010 թվականին իրականացվեցին հետևյալ միջոցառումները.

- Ադրբեջանի հանրապետությունում 1989 թվականին տեղի ունեցած հունվարի 20-ի ողբերգությանը նվիրված երեկո և ֆոտո-ցուցահանդես Մառնեուլի մշակույթի կենտրոնում:

- Պանկիսի կիրճի նշանակությունից ելնելով, Վրաստանի սահմանային գոտում խաղաղության և կայունության ապահովման տեսանկյունից անցկացվեց գիտական կոնֆերանս:
- Պանկիսի կիրճում բացվեց պատմա-ազգագրական թանգարան, որը նշանակալից երևույթ է Պանկիսի կիրճի բնակչության մշակութային կյանքում:
- Ախմետայի մունիցիպալիտետում սիստեմատիկաբար իրականացվում է քիստական ազգագրական համույթների աջակցություն:
- Գարդաբանի և Մառնեուլի մունիցիպալիտետում անցկացվեցին ադրբեջանական տոն Նովրուզ Բայրամին և ասորիների տոն Խաբինիսին նվիրված միջոցառումներ:

Գերակա խնդիր №7.1: Ազգային հայեցակարգի և 2010 թվականի գործնական պլանի ձևավորման և հետագայում իրականացման գործընթացի օժանդակում, համակարգում, մոնիտորինգ, նախագծում և հաշվետվություն

2010 թվականին սիստեմատիկաբար անց էին կացվում *ներողամտության և քաղաքացիական ընտեզրման ազգային հայեցակարգի և գործնական պլանի իրականացման նպատակով ստեղծված պետական միջգերատեսչական հանձնաժողովի նիստեր*, այս գործարար հանդիպումներում հիմնականում քննարկվել են.

- Սահմանադրության նոր նախագծի համընդհանուր հանրային քննարկման շրջանակներում *պետական սահմանադրական հանձնաժողովի* անդամները հանդիպեցին պետական միջգերատեսչական հանձնաժողովի և ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի ներկայացուցիչների հետ և ծանոթացրին Սահմանադրությունում մտցվելիք փոփոխությունների նախագծին:
- 2010 թվականի գործնական պլանի միանգամայն նորացված և մանրամասնեցված տարբերակի նախապատրաստության կապակցությամբ քննարկվել են մեթոդական մոտեցումները և սկզբունքները, ինչպես նաև միջգերատեսչական համակարգման ձևերը և ընթացակարգերը:
- Հանձնաժողովի նիստերին մասնակցում էին տարբեր նախարարություններից հրավիրված ներկայացուցիչներ, որոնք չէին մասնակցում հնգամյա գործնական պլանով նախատեսված միջոցառումներին, թերևս փոխհամակարգումը և ազգային փոքրամասնությունների նկատմամբ պետական քաղաքականության և ընթացիկ գործընթացների մասին լրատվության փոխանակումը այս նախարարությունների համար շատ կարևոր է: Իրենց գերատեսչություններում տարվա ընթացքում իրականացրած միջոցառումների, առկա պրակտիկայի, ապագա պլանների մասին լրատվություն ներկայացրին պաշտպանության նախարարության, ներքին գործերի նախարարության, արդարադատության նախարարության և գլխավոր դատախազության, արտաքին գործերի նախարարության ներկայացուցիչները, նույնպես հրավիրված էին Աճարայի Բնքնավար Հանրապետության կառավարության, Գերագույն խորհրդի և քաղաք Բաթումի քաղաքապետարանի ներկայացուցիչները, որոնք հանձնաժողովի անդամներին հաղորդեցին լրատվություն Աճարայում փոքրամասնությունների նկատմամբ անցկացված միջոցառումների, նախաձեռնած նախագծերի, գոյություն ունեցող մթնոլորտի, պրակտիկայի, հիմնախնդիրների և ապագա պլանների մասին:

- Կայացավ արտակարգ հանդիպում հանձնաժողովի անդամների և Բաթումում գոյություն ունեցող «Բարեկամության տան» մեջ մտնող ազգային/էթնիկ փոքրամասնությունների 10 կազմակերպությունների և այսպես կոչված «Աբխազիայի համայնքի» ներկայացուցիչների հետ:
- Հանձնաժողովի անդամները սիստեմատիկաբար ներկայացնում էին հաշվետվություններ և թեմատիկ շնորհանդեսներ գերատեսչությունների կողմից 2010 թվականի գործնական պլանի կատարման ընթացքի մասին:
- Վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի աշխատակիցները և պետական միջգերատեսչական հանձնաժողովի անդամները մի քանի անգամ հանդիպել են ժողովրդական պաշտպանի աշխատակազմին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհրդի մեջ մտնող ոչկառավարական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ: Հանդիպումների նպատակն էր ոչ միայն ընթացիկ բանավեճերը, այլև գործնական պլանի տարեկան արդյունքների վերլուծությունը, քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստների կողմից 2011 գործնական պլանի հարաբերակցությամբ առաջարկված երաշխավորությունների քննարկումը:

Վերինտեգրման հարցերով պետական նախարարի աշխատակազմի կողմից 2010 թվականին պատրաստվեց և լայնորեն տարածվեց չորս նոր հրատարակություն (USAID/UNAG և CoE/ECMI ծրագրերի օգնությամբ):

- ✓ *«Ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների ռեզլամենտարային նորմերը միջազգային իրավունքում և Վրաստանի ազգային օրենսդրությունում»,*
- ✓ *«Վրաստանի օրենսդրությունը ազգային փոքրամասնությունների մասին՝ վրացերեն, ադրբեջաներեն, հայերեն և ռուսերեն լեզուներով»,*
- ✓ *«Գործնական պլանների պատրաստման, իրականացման և հաշվետվությունների մեթոդական ցուցումներ և երաշխավորություններ՝ մեթոդական-գործնական ձեռնարկ»,*
- ✓ *բրոշյուր «Ազգային փոքրամասնությունների պաշտպանության մասին շրջանակային կոնվենցիա՝ հարց-պատասխաններով»,*
բրոշյուր «Ներդրամտության և քաղաքացիական ինտեգրման ազգային հայեցակարգ՝ հարցեր, պատասխաններ և սխեմաներ»:

*Ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող հանդուրժողականության կենտրոնի*⁷⁶ համակարգմամբ, *Ժողովրդական պաշտպանին առընթեր գործող ազգային փոքրամասնությունների խորհուրդը*⁷⁷, քաղաքացիական ինտեգրման

⁷⁶ <http://ombudsman.ge/index.php?page=777&lang=0&n=22>

⁷⁷ <http://ombudsman.ge/index.php?page=777&lang=0&n=24>

აღყაიხნ ჰაიეგსაკარაღი ლ გორდნასკან აჟლანი კასთარმან კასაჟსკიოჟასარ, 2010 ლქასკანი ლნოგაგრომ ჰირასკანასგრეგ რაღამაჰიქი მღეოგაოომნენ, ლერსა ჰასკანასკანს ლ ჟრანგ გორდონენოჟონორ ლრკო ნოღოოჟასარ.

- აღყაიხნ ჟიოგროამასნოჟონონენრჰი ჰორჰორღორ ჰამაღორდასკიოჟასან მენორანოჟონონენრ დსასკერაჟეგ არღარაოასოოჟასან, ნერჰინ გორდენრ, თარადაჟრეანასჰინ კარკაგმანს ლ ნენოასკათოიჟი, მჟასკიოჟი ლ ჰოჟარდანსენრჰი აჟასჟანოოჟასან ნაჰარაროოჟონონენრჰი ჰენთ: სმან ჰანოჰიჟონონენრღ აღყაიხნ ჟიოგროამასნოჟონონენრჰი ჰორჰორღი ანოამენრჰინ ჰნარაჟოროოჟონონენრ ლ თაჟიჟ აჟლქი ასკიოჟორენ ლნოგრკიქლ ჰრენგ ჰენთაჰრეოო ლენმანენრჰი ჰუნარკივანორ, ლრკოომ ლნოგოგო ლრლოჟონენრჰი მასჰინ ჰუნარკიონონენრჰინ ლ რანაჟლდენრჰინ, ოროჟონონენრჰი ლნოჟონონენრ გორდენოგოგო გოიგარენენ აჟლქი ლნოგრკიქლადოოჟონონენრ:
- აღყაიხნ ჟიოგროამასნოჟონონენრჰი ჰორჰორღი კოოღიგ ანგკაგჟეგ ნეროოამთოოჟასან ლ რაოარაგჰასკანს ჰინთეგრმანს აღყაიხნ ჰაიეგსაკარაღი ლ გორდნასკანს აჟლანი კასთარმანს მონჰოოჰინგ: *შონჰოოჰინგორ ლნოგრკიოომ ლრ რ. ლრქიქსინ, ლქლენო ლაროჰიქი, ჟასქენრ ლ შამგჰენ-ღაჟასქენრჰი თარადაჟრეანსენრღ: შონჰოოჰინგჰი ჟამანასკი ჰორჰორღი აჟასთასნაჟასჰინ ჰოომენ ანგკაგრეგ 66 ჰანოჰიჟონონენრ, ორონგ ჟრეანასკიქენოომ ლ ჰარგმანს ნენარკიქლენ მთოაჟორაჟლენ 300 მარღ: 2010 ლქასკანი ჰონიქსჰი 27-28-ჰინ რაოოომოომ კაჟასგაჟი *ნაჰარაგასჰინს ათრენოგო გორდოოგო ნეროოამთოოჟასან ლ რაოარაგჰასკანს ჰინთეგრმანს ჰორჰორღი ლნოჟასიქლად ნჰასთ*, ოროთეოგ ნერკაჟასგჟლად ლინ მონჰოოჰინგჰი ათაგენასჰინ აროოონენრღ: ჟაიეგსაკარაღი ლ გორდნასკანს აჟლანოომ აღყაიხნ ჟიოგროამასნოჟონონენრჰი კარდჰენენრღ ლ ნრანგ ათოგლ გოოოჟონონენრ ოონენგოოგო ჰიმნასჰინოჰინენრღ კასთარაჟაჟ ართაგოლქლო ნაჟასთასკოჟი ჰორჰორღი კოოღიგ მჟასკიქლენ ლრაჟასაჟოროოჟონონენრ, ჰინჟორ ართაგოლქლენ მონჰოოჰინგჰი ჰაჟლქლენოოჟონონენრ:*

2010 ლქასკანსინს ათენოქლენს ოორ კაჟაჟ-ქე — «აღყაიხნ/ქონიქ ჟიოგროამასნოჟონონენრ» http://www.smr.gov.ge/ge/ethnic_minorities: *აჟი* კაჟაჟ-ქენს ოონი 6 ოორქიქლას. შერ მასჰინ, ჟაიეგსაკარაღი ლ გორდნასკანს აჟლანი, ორენსოოოჟონონენრ, ჟამაღორდასკიოჟონონენრ, ორასოიგ, ჟოოოქოოარასკანს ქიქლასკაროოჟონონენრ, ჰინჟაქლენს ოონს ნენოოოოქიქლანსენოომ თენოოოქლენსინ მენიოონენრ: *აჟი* ოგანასკაჟიგ კაჟაჟ-ნენოორსჰი ქლას აჟი ოგოთასკარ ქლასოოოჟასან ჰენთ მჰასჰინ თენოოოქლენს ნენს ქიქ ლენ ჟასთ აქლენმანსენოოაჟინს ქასთასოოოქლენს აქლენასკანს ნაჰარარაჰი აჟასთასკაჟამი ათაგქლოოჟასან, თარადაჟრეანასჰინ ნერკაჟასგოიგოოჟონონენრჰი, ანდნასკაჟამი, ოლქიქიქიქონენრჰი, აღყაიხნ ორენსოოოჟონონენრს რაოქლადენენრჰი ლ მღეაღყაიხნ ოორმასოჰიქლასჰინ გორდჰენენრჰი, აჟასთასნაჟასჰინ აჟლანსენრჰი, ჰაჟლქლენოოჟონონენრჰი, ნაჰასაგდენრჰი, ჰამაღორდასკიოჟონონენრ, რნასკიოჟონონენრ ქიქლასკაროოჟონონენრს ქლენარქლენაჟაჟ: